

891.99

G-40

14626 14630
14627
14628
14629

12345678
100/1112

2003

112

ՄԱՏԵՆԱՆՍԱՐ «ՆՈՐ ՕՐ» ԹԻԻ 41 — ԱԹԷՆՔ

Ս. ԳՈՆԸՆ ՏՈՅԷ

Մ Ա Կ Ա Բ Ո Յ Ժ Ը

(ՄԱԳՆԻՍՏՅՈՂԻ ԻՐ ԱՄՐՍԱՓՆԵՐԸ)

ՔԱՐԳՄԱՆԵՑ՝ ԼՆԻՈՆ ՄՈՋՆԱՆ

Տպագր. «ՆՈՐ ՕՐ» — ԱԹԷՆՔ

1927

82

7-73

Ս. ԳՈՆԸՆ ՏՈՅԷ.

Մ Ա Կ Ա Ր Ո Յ Ժ Ը

(ՄԱԳՆԻՍԱՑՈՂԻ ՄԸ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԸ)

ՔԱՐԿՄԱՆԵՑ՝ ԼՆԻՈՆ ՄՈՋԵԱՆ

11436

Տպագր. «ՆՈՐ ՕՐ» — Ա.ԹԵՆՔ

1927

Մ Ա Կ Ա Բ Ո Յ Ծ Ը

(ՄԱԿՆԻՍԱՑՆՈՂԻ ՄԸ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԸ)

24 Mars
KESADOUR A. PEDIKIAN
Bulgarië (Bulgarië)

Այժմ անա գարնան մէջն ենք:

Խոշոր ընկուզենին, որ իմ աշխատանոցիս պատուհանին առջեւ կը գտնուի, ամբողջովին ծածկուած է կաշուն ու խիժային պտուկներով, որոնց մէկ քանին արդէն պատած ըլլալով դուրս ձգած են փոքր ու կանանչ մաղմղուքներ:

Երբմարդ արահետներու մէջ պտտի, բոլորտիքը կը զգայ բնութեան լուռ ու անսպառ ուժերուն աշխատանքը: Թաց հողը հիւթալից պտուղներու անուշահոտութիւնը ունի: Ամէն կողմէ կանանչ ձիւղեր կը ծլին: Ոտերը պըրկուած են աւիչին կողմէ, որ զանոնք կ'ուռեցնէ: Անդլիոյ խոնաւ ու ծանր օդը լեցուն է ուտինի թեթեւ հոտով մը: Յանկապատերուն վրայ՝ ծաղիկի կոկոններ. ցանկապատերուն տակ՝ գառնուկներ: Ամենուրեք վերածնունդի աշխատանքը ի յայտ կուգայ:

Ասիկա շատ լաւ կը տեսնեմ դուրսը. զայն կը զգամ ներսիդիս եւս: Մենք ալ ունինք մեր գարունը, երբ բարակ շնչերակները կ'ընդլայնին, երբ աւիչը առատօրէն կը խօսի, երբ գեղձերը տենդոտ կերպով կ'աշխատին մաքրելու, թորելու համար:

Ամէն տարի բնութիւնը կը նորոգէ ամբողջ մեքենականութիւնը:

83 036-աւ
309-59

Այս պահուստ իսկ, կը զգամ որ արիւնս կը խմորուի եւ ես ընդունակ եմ պարելու ճանճի մը պէս՝ թարմացուցիչ ճառագայթին մէջ, զոր վերջալուսային արեւը կը զըրկէ պատուհանէս: Ու պիտի պարէի, եթէ չվախնայի որ Չարլըզ Սէտլըրը սանդուխներէն վեր պիտի ելլէր, չորս աստիճանը մէկ բարձրանալով, տեսնելու համար թէ ի՞նչ կայ:

Յետոյ, պէտք է յիշեմ որ ես փրօֆէսէօր Ժիլլրուանն եմ: Ծեր փրօֆէսէօր մը կրնայ ինքն իրեն թոյլ տալ բնականին պէս շարժելու, բայց երբ բախար Համալսարանին առաջին կարգի աթոռներէն մէկը տուած է քառասունը երեք տարեկան մարդու մը, ան պէտք է իր կարելին ընէ, իր պաշտօնին մէջ մնալու համար:

Ինչ աշխոյժ մարդ է սա Ռւիլըրնը: Եթէ ես կարենայի բնախօսութեան մէջ այնքան խանդավառութիւն մտցընել, որքան ան կը դնէ հոգեբանութեան մէջ, առնուազն Պլոտ Ալոնար մը եղած պիտի ըլլայի: Ինչ որ կայ կեանքի, հոգիի եւ ուժի հետ կապ ունեցող, անոնք բոլորը կ'ուզէին զէպի միակ նպատակի մը: Քրտանայէ առաջ կը բազմապէս օրուան ընթացքին ստացած արդիւնքները եւ արթնցած միջոցին յաջորդ օրուան համար կը գծէ հետադասութեանց ծրագիր մը:

Այսուհանդերձ ՚իւնքը շրջապատող փոքր շրջանակէն զուրս շատ քիչ համբաւ ունէր: Բնախօսութիւնը ծանօթ գիտութիւն մըն է: Եթէ միայն կզմինար մը աւելցնեմ անոր շէնքին վրայ, ամէն մարդ կը տեսնէ ու կը ծափահարէ:

Բայց Ռւիլըրն կը ջանայ նոր կազմուելիք գիտութեան մը հիմերը դնել: Իր ամբողջ աշխատանքը ստորերկրեայ է եւ հետեւաբար ազդեցութիւն չի գործեր: Ասով մէկտեղ ան իր ճամբան կը շարունակէ շիտակ, առանց գանգատելու: Թղթակցութեան մէջ է հարիւրաւոր կէս հիւանդ մարդոց հետ: Ատոյց վկայութիւն մը գտնելու յոյսով, մազէ կ'անցընէ հարիւրաւոր սրտեր, ուր բազմը կրնայ իրեն գտնել առ ճշմարտութեան փոքր շիւղ մը:

Կը բազմապէս հին գիրքերը, կը լսիէ նորերը: Փորձեր

կ'ընէ եւ դասախօսութիւններ կուտայ:

Չիւնքը մաշեցնող կիրքը կը ջանայ ուրիշներուն մէջ ալ արթնցնել:

Երբ իր մասին մտածեմ, զարմացում եւ հիացում կը զգամ եւ երբ ինծի դիմէ որ իր հետադասութեանց ընկերանամ, ստիպուած իրեն կըսեմ թէ անոնք իրենց ներկայ վրճակին մէջ նուազ հրապոյր ունին՝ ճշմարիտ գիտութեանց նուիրուած մարդու մը համար: Եթէ կարենար ինծի ցոյց տալ դրական, առարկայական բան մը, թերեւ ինչոքին մօտենալ փորձէի իր բնախօսական կողմէն: Բայց որքան առեւն որ իր ենթականերուն կէսը շատախօսութեամբ յայտնի են եւ միւս կէսն ալ ջղային հիւանդութեամբ (իսթէրի) մենք՝ բնախօսներս պարտաւոր ենք մարմնին միայն կարեւորութիւն տալ եւ հոգին ձգել մեր յաջորդներուն:

Անկասկած, ես նիւթապաշտ մըն եմ:

Ակաթը ըսաւ նոյնիսկ որ, զարհուրելի նիւթապաշտ մըն եմ: Անոր պատասխանեցի թէ անիկա սքանչելի պատճառ մըն է, կարճցնելու համար մեր նշանուած վիճակը, քանի որ ես շատ ստիպողական պէտք ունիմ իր ոգեպաշտութեան:

Այսուհանդերձ, կրնամ իբր հետաքրքիր օրինակ մը ըլլալ այն ազդեցութեան, զոր դաստիարակութիւնը կը գործէ մարդու խառնուածքին վրայ, որովհետեւ եթէ իմ մասին չեմ սխալիր, բնականէն իրապէս հոգեպաշտ մարդ մըն եմ:

Պատանի եղած միջոցիս ջղային էի, զպաշտն, ենթակայ երազներու եւ քնաշրջութեան, ընդունակ տպաւորութիւններու եւ յայտնատեսութեանց: Իմ սեւ մազերս, մուգ գոյն աչքերս, նիւար եւ ձիթապտուղի գոյնով պէմքս, իլաձեւ մատներս, ասոնք բոլորը կը յատկանշեն իմ իրական խառնուածքս եւ Ռւիլըրնի նման ճանաչող մարդոց իրաւունք կուտան, զիս իրենցմէ մէկը նկատելու: Բայց իմ ուղեգն ամբողջութեամբ թրծուած է ճշմարիտ գիտութեամբ:

Յարատեւօրէն ինքզինքս վարժեցուցած եմ իրողութիւններէ եւ փատտերէ զատ ոչ մէկ բան ընդունելու: Ենթադրութիւնը քերականութիւնը ոչ մէկ տեղ ունին իմ մտածողութեանս շրջանակին մէջ: Յոյց տուէք ինձի առարկայ մը, զոր կարենամ տեսնել խոշորացոյցովս, անդամահատել իմ գանակովս, կշռել իմ կշիռքիս մէջ, անոր սուսմնասիրութեան կը նուիրեմ ամբողջ կեանք մը: Բայց եթէ ինձի բռէք թէ, քննութեան իբր նիւթ առնեմ զգացումներ, տպաւորութիւններ եւ թելադրութիւններ, ինձմէ պահանջած կ'ըլլաք որ հակակրեյի եւ նոյնիսկ վըհատեցուցիչ աշխատանքի մը յանձնառու ըլլամ:

Չուտ բանականութենէն շեղում մը՝ գէշ հոտի մը կամ աններդաշնակ երած շտուկեան մը տպաւորութիւնը կը ձգէ վրաս: Ասիկա բաւարար պատճառ մըն է, բացատրելու համար այն նուազ փութկոտութիւնը, զոր զբի, այս իբիկուն, փրօֆէսէօր Ուիլսընի այցելելու համար: Ասով մէկ տեղ, կը զգամ որ անկարելի է հրաւերէն խուսափիլ, ասանց աչքառու անկրթութիւն ըրած ըլլալու, եւ հիմա որ Գ. Մարտըն եւ Ակաթը հոն կ'երթան, եւ չպիտի երթայի, եթէ սակայն կարենայի ինքզինքս ազատ կացուցանել ատկէ: Աւելի պիտի նախընտրէի ուրիշ ուրիշ տեղ մը անոնց հանդիպիլ:

Գիտեմ որ Ուիլսընը, եթէ կարենայ, զիս պիտի քաշէ իր մշակած այս մշուշապատ կէս-դիտութեան մէջ: Լուրջ կօնք մը միայն պէտք էր, անոնց հասկցներու համար այս խնդրին ինձի առթած խորհանքը:

Բայարձակապէս վստահ էի թէ, մեզի ցոյց տալիք նոր մեծմերական մը ունի, կամ յտակատես ժը եւ կամ ուրիշ մետրոմ մը, որովհետեւ իր զուարճութեանց մէջ անգամ կ'աշխատի իր էջը սուաջ քշել:

Պահ, ամէն պարագայի տակ Ակաթի համար հաճելի պիտի ըլլայ երթալս: Այս բաները զինքը կը հետաքրքրեն որովհետեւ կիները ընդհանրապէս կը հետաքրքրուին արեւմտէն բաներով, որոնք տարտամ են, խորհրդաւոր ու անարդ:

Յուշատետրը բռնելու այս սովորութիւնս առաջ կուկայ, ըստ իս, մտքի գիտական այն դարձուածքէն, զոր այս առաւ հոս ցոյց կուտայի: Կը սիրեմ տպաւորութիւններ արձանագրել, երբ դեռ անոնք բոլորովին թարմ են: Օրը գոնէ մէկ անգամ կը ջանամ որոշել իմ մտքի վիճակս: Ասիկա օգտակար սովորութիւն մըն է, իր անձին քննութեան համար, եւ կ'երեւակայեմ որ ասիկա կը նպաստէ նկարագիրը ամբաստնողելու: Պէտք է անկեղծօրէն խոստովանիմ թէ, իմ նկարագիրս շատ պէտք ունի ասոր, այնպէս որ կարելին ի գործ կը դնեմ զայն ամբաստնողելու գորացներու համար: Ետա կը վախնամ որ հակառակ ամէն բանի, իմ նկարագիրս խառնուածքս յաղթական ելլէ, եւ հետու ըլլամ այն պաղարիւն ու հանդարտ ճշգրտութենէն, որոնք կը յատկանշեն Միւրաօքը կամ Փրաթ-Հալտանը: Առանց ասոր, կարելի՞ բան էր որ այս իրիկուան տեսած քարօրինակ ջրաներս ցնցէին ջիզերս, զիս ամբողջովին տակնուվրայ ընելու աստիճան:

Միակ սանը որ զիս կը կազդուրէ, այն է որ, ո՛չ Ուիլսընը, ո՛չ օրիորդ Փէնէլօզան, ոչ ալ նոյնիսկ Ակաթը չկրցան վայրկեան մը կասկածիլ իմ տկարութեանս մասին: Ուրեմն աշխարհի վրայ ի՞նչ բան կար որ կրնար զիս տակն ու վրայ ընել:

Ոչինչ, կամ այնքան քիչ բան որ, զայն գրելն իսկ ձիթազելի կը դառնեմ:

Մարտընները ինձնէ առաջ եկած էին Ուիլսընի տունը: Իրապէս, վերջին եկողներէն մէկն էի ես, եւ սենեակը գտայ լեցուն հիւրերով: Հազիւ ժամանակ ունեցայ բան մը ըսելու արիկին Մարտընի եւ Ակաթի, որ սքանչելի կ'երեւար իր ձերմակ ու կարմիր հագուստներով, մազերը զարդարուած փայլուն փնջիկներով, երբ Ուիլսընը եկաւ քաշելու թեւէս:

== Իեզի դրական բան մը պէտք է, այնպէս չէ՞, փրորուա՛. ըսաւ, զիս տակնու մը քաշելով: Լա՛ւ ուրեմն, սի-

րելի բարեկամս, տեսնելիք նորօրինակ բան մը ունիմ. նորօրինակ:

Շատ աւելի պիտի տպաւորուէի այս խօսքերէն, եթէ արդէն զանոնք ուրիշ ատեններ ալ լսած չըլլայի: Անոր խանդավառ միտքը Վիշապ պատրաստ է կայծոռիկը աստղի ձեւափոխելու համար:

— Այս անգամ սեւէ կտակած չկայ բարեմտութեան խնդրի մասին, ըսաւ ինծի. թերեւս կանխելու համար աչքերուս մէջ երեւցող հեղինական զուարճութեան մը փոքր ցուրք: Կինս զայն ճանչցած է երկար տարիներու ընթացքին: Այս երկու կիներն ալ Թրինիտատէն են, զիտէ՞ք: Օր. Փէնէլոզա Անգլիա կը գտնուի մէկ կամ երկու ամիսէ ի վեր, եւ համալսարանանէն դուրս ոչ ոք կը ճանչնայ, բայց ձեզ կը վստահեցնեմ թէ, մեզի ըսած բաները ինքնին բաւարար են, հաստատելու համար իր յստակատեսութիւնը՝ բացարձակապէս գիտական հիման մը վրայ: Ոչինչ կայ որ անոր նմանի, թէ՛ ամաթէօրներուն եւ թէ՛ այս գործը իրենց զբաղում ընողներուն մէջ: Եկէ՞ք, ձեզ ներկայացնենք իրարու:

Խորհրդաւորութեանց արհեստաւորները չեմ սիրեր, բայց անոնց մէջէն ամաթէօրը աւելի քիչ կը սիրեմ: Երբ վարձկան արհեստաւորի մը առջեւն էք, կրնաք անոր վրայ յարձակիլ եւ գիմակազերծ ընել զայն. անմիջապէս որ տեսնէք անոր խաղը: Ան գիտամար հոն է ձեզ խաբելու համար, իսկ դուք ալ հոն էք, անոր խաղը երեւան շհանելու համար: Բայց ի՞նչ կրնաք ընել, երբ ձեր առջեւ ունիք ձեզ իր տունը հրաւիրողին կնոջ բարեկամուհին: Կրնա՞ք յանկարծ լուսաւորել եւ ցոյց տալ զինքը, երբ խորհրդաւոր պանֆիլ մը կը լարէ: Կամ թէ կրնա՞ք որդան կարմիր նետել իր երեկոյթի շրջազգեստի վրայ, երբ գաղտնագողի կը շրջի հանդիսականներու միջեւ՝ պտտցնելով իր փոսփոբափայլ սրուակը եւ սրտմելով անդենականի իր ոչնչարանութիւնները:

Մեզի պիտի ծագէր եւ դուք պիտի նկատուէիք հաստգլուխին մէկը: Ահա՛ երկընտրանքը. — կամ պէտք է այս հաստգլուխը ըլլալ եւ կամ խաբուած մը: Լաւ տրամադրութեան մը մէջ չէի ուրեմն, երբ ընկերացայ Ուիլսոնի, երթալու համար օրիորդին քով:

Մարդ չի կրնար երեւակայել թէ, արեւելեան Հնդկաստանցի կնոջ մը տպաւորութիւնը կը ձգէր վրաս՝ քան թէ ուրիշ ոեւէ բանի: Փոքր ու տկար արարած մըն էր, որ կարծեմ քառասունը անցած ըլլալու էր, նիհար, սրածայր գէմքով մը եւ բաց շագանակագոյն մազերով: Իր անձը աննշան էր եւ ձեւերն ալ չափազանց զգուշաւոր: Եթէ ըստ բախտի տասը կիներու խուժը մը վերցնէք, վրաստահօրէն կարելի է ըսել թէ, ձեր ընտրածներուն ամէնէն վերջինը պիտի ըլլար ան: Իր աչքերը թերեւս ամէնէն ուշագրաւ բաներն էին անոր վրայ, եւ պէտք է աւելցնեմ որ իր դիմագծութեան ամէնէն հաճելի մասը չէին սակայն անոնք: Աչքերը գորշագոյն էին, քիչ մը կանանչի վրայ եւ անոնց արտայայտութիւնը ի վերջոյ ծածկամիտ նայուածքի մը զգայութիւնը տուին ինծի. — Մածկամիտ, ճիշդ բա՛ռն է արդեօք ասիկա: Պէտք չէ՞ր որ ըսէի անգուլթի՞ մը, ամէն պարագայի տակ կեղծաւոր բառը աւելի լաւ պիտի բացատրէր մտածումս:

Երբ ոտքի ելաւ, պատին կրթնցուած անթացուպէ մը բան մը հասկցայ, ինքնին տաժանելի, — մէկ ոտքին վրաս սաստիկ կը կաղար: Վերջապէս ներկայացուեցայ օրիորդ Փէնէլոզայի, եւ կրցայ գիտել որ, երբ իմ անունս արտասանուեցաւ, կողմնակի նայուածք մը նետեց Ակաթի ուղղութեամբ: Յայտնի էր որ Ուիլսոնը անոր խօսած էր:

— Ետեւով, ըսի ինքնիրենս, թաքուն միջոցներով ինծի պիտի ըսէ թէ ես նշանուած եմ դեռատի աղջկան մը հետ, որ իր մազերուն մէջ ցորենի հասկեր ունի:

Ինքնիրենս կը հարցնէի թէ, արդեօք Ուիլսոնը իմ մասիս ամէն բան անոր չէ՞ ըսած արդէն:

— Փրօֆէսօր Ժիլրուան սոսկալի սկեպտիկ մըն է, ըսաւ Ուիլսոնը: Կը յուսամ օրիորդ Փէնէլոզա, որ դուք ի վիճակի պիտի ըլլաք զայն դարձի բերելու:

Օրիորդը ուշագրութեամբ ինծի նայեցաւ:

— Փրօֆէսօր Ժիլրուան կատարելապէս իրաւունք ունի սկեպտիկ ըլլալու, եթէ զինքը համոզելու ընոյթը ունեցող բան մը չէ տեսած, ըսաւ նէ...: Եւ ինծի զանա-

լով աւելցուց.— Ու կը խորհիմ թէ դուք իսկ սքանչելի
ենթակայ մը պիտի կընաք ըլլալ:

— Ինչո՞ւ համար, կրնամ հարցնել:

— Մեամերականութեան համար, զոր օրինակ:

— Փորձառութիւնը ինծի տպացուցած է թէ, մեամե-
րականները իբր ենթակայ կ'առնեն այնպիսի անձեր, ո-
րո՞նց միտքը առողջ չէ: Ինչպէս որ ինծի կը թուի, անոնց
բոլոր եզրակացութիւնները սխալ կ'ելլին, այն պատճա-
ռով որ, անոնց գործը անբնականոն կազմուածքներու հետ
է:

— Ըստ ձեզի, այս տիկիներէն ո՞րը բնականոն կազ-
մուածք ունի, հարցուց նէ ինծի: Կը փափաքէի որ դո՛ւք
ընտրէիք մէկը, որուն միտքը ամէնէն աւելի շատ հաւա-
սարակչիւ ըլլար ձեր կարծիքով: Իբր օրինակ կրնա՞նք
առնել կարմիր ու ձերմակ արդուզարդով աղջիկը, օրիորդ
Ակաթ Մարտնը, այս է կարծիւմ իր անունը:

— Այո՛, անոր միջոցով ստացուելիք արդիւնքներուն
որոշ կարեւորութիւն պիտի կրնամ ընծայել:

— Բնաւ չեմ փորձած թէ ի՞նչ աստիճան տպաւոր-
ուող մըն է նէ: Բնականաբար կարգ մը անձեր աւելի
չուտ կ'ազդուին քան թէ ուրիշներ: Կրնա՞մ ձեզի հարցը-
նել թէ մինչեւ ո՞ւր կը տարածուի ձեր սկեպտիկութիւնը:
Կ'ենթադրեմ թէ կ'ընդունիք մեամերական քունը եւ թի-
լադրութեան ուժը:

— Բան մը չեմ ընդունիր. օրիորդ Փէնէլօզա:

— Ա՛խ, Աստուած իմ չես կը կարծէի թէ դիտութիւնը
աւելի՛ յառաջացած է: Բնականաբար խնդրին գիտական
կողմը ես ալ չեմ գիտեր. միայն գիտեմ այն՝ ինչ որ կըը-
նամ ընել: Դուք կը տեսնէք, օրինակի համար, սա կար-
միր հագուստով աղջիկը, որ կը գտնուի ճարտական ծաղ-
կամանին քովը. պիտի ուզեմ հիմա որ ան մեղի դայ:

Այսպէս խօսած միջոցին, հակեցաւ եւ ձգեց իր հոգա-
հարը: Աղջիկը ինքն իր վրայ կէս շքան մը լրաւ եւ շի-
տակ մեզի եկաւ, հարցական դէմքով մը, կարծես թէ մէ-
կը զինքը կանչած ըլլաք:

— Ի՞նչ կ'ըսէք ասոր, Ժիրուա՛, դուքց Ուիլսըն տե-
սակ մը յափշտակութեամբ:

Չհամարձակեցայ անոր բայ ինչ որ կը մտածէի:

Ինծի համար ասիկա ամէնէն աներես արարքը, ամէ-
նէն լիբր խարէութիւնն էր, որուն երբ եւ իցէ ականատես
եղած ըլլայի:

Համաձայնութիւնն ու նշանը իրապէս շատ տեսանելի
էին.

— Փրօֆէսոր Ժիրուան չգոհացաւ. ըսաւ նէ, շեշտակի
ինծի նայելով իր փոքրիկ աչքերով: Ընդճ հովանարս այս
փորձին պատիւը ամբողջ ինք ստացաւ: Լա՛ւ ուրեմն, ու-
րիշ բան մը պիտի փորձենք: Օրիորդ Մարտն, սեւէ ա-
սարկութիւն ունի՞ք. ձեզ պիտի քննենք...:

— Ո՛չ, շատ պիտի փափաքէի, գուցեց Ակաթը:

Նոյն պահուն, ամբողջ հանդիսականները շուրջանակի
հաւաքուեցան մեր շուրջը, մարդիկը՝ ձերմակ կրծնոցնե-
րով, իսկ կիները՝ սպիտակ ժիղերով, մէկ քանին կախար-
դուած, միւսները՝ մտքով արթուն, կարծես թէ տեսարան
մըն էր՝ որ կապ ունէր միւսներուն ատեն կրօնական արարո-
ղութեան մը եւ կախարդի մը կողմէ տրուած ներկայաց-
ման մը հետ:

Սենեակին ճիշդ մէջտեղը բերին կարմիր թաւիշէ թիկ-
նաթոռ մը: Ակաթը հոն երկնցաւ, քիչ մը կարմրած ու
փորձի գաղափարին առթած թեթեւ գողէ մը խռոված,
ինչպէս որ կրնայի հասկնալ, ցորենի հասկին գողզղայէն:

Օր. Փէնէլօզա իր աթոռէն ելաւ եւ գաւազանին կրթ-
նելով հակեցաւ անոր: Ու փոփոխութիւն մը առաջ եկաւ
այս կնոջ մէջ: Ան այլեւս չունէր նախկին փոքր, ոչ ալ
աննշան երեւոյթը: Կը թուէր թէ քսան տարիով երիտա-
սարդացած էր: Աչքերը կը փայլէին, թարմութեան թեթեւ
գոյն մը կը տարածուէր անոր գունատ այտերուն վրայ ու
իր ամբողջ մարմինը ընդլայնուած կը թուէր: Նոյն կեր-
պով է որ, տեսած եմ տխուր աչքերով եւ ցրուած երեւոյ-
թով պատանի մը, որ վայրկեանապէս ստացած է խանդ ու
կենդանութիւն, երբ անոր տրուած է այնպիսի գործ մը,

որուն մէջ ան կը զգար իր ամբողջ ուժը:

Նէ Ակաթի վրայ կ'ուղղէր նայուածք մը, որուն արտայայտութիւնը վերաւորեց զիս մինչեւ իմ հոգիս խորը: Ատիկա հոմայեցի կայսրուհի մը նայուածքն էր, որ կը նետուէր անոր առջեւ ծունկի եկած դերիին: Յետոյ, տիրակա՛ն ու կարճ շարժումով մը, թեւերը բարձրացուց, պըտրացուց դանդաղօրէն, վար իջեցնելով զանոնք Ակաթի առջեւ: Ասոնք բոլորը կը քննէի ուշադիր:

Այսպիսի երեք փաստերու միջոցին, կը թուէր թէ Ակաթը պարզապէս կը զուարճանար:

Չորրորդ անգամուն, նշմարեցի որ անսր աչքերը թեթեւօրէն կը պողէին, եւ բիւրը կ'ընդլայնէին քիչ մը: Վեցերորդ անգամուն անցողական պրկում մը ունեցաւ: Եօթներորդին՝ կոպերը սկսան վար կախուիլ: Տասներորդին աչքերը գոցուեցան: Շնչառութիւնը սովորականէն աւելի դանդաղեցաւ եւ աւելի ուժեղցաւ:

Դիտելով մէկտեղ, կը ջանայի պահել իմ գիտական հանդարտութիւնս, բայց կը զգայի որ տակնուվրայ եղած եմ ինեղ մտայուղութեամբ մը, առանց ուրէ պատճառի: Կը յուսամ որ կրցայ այս վիճակս ծածկել, բայց կը զգայի միեւնոյն բանը, ինչ որ պիտի զգար տղայ մը խաւարին մէջ:

Ինքզինքս այս աստիճան տկարութեան ընդունակ չէի կարծեր:

— Կատարելապէս իբնոսացած է, ըսաւ օրիորդ Փէնէլօզա:

— Կը քնանայ, պոսացի ես:

— Լա՛ւ, արթնցուր տեսնենք:

Թեւէն քաշեցի, ահանջն ի վար պոսացի: Եթէ մեռած ըլլար, աւելի անզգայ չպիտի ըլլար իմ կոչերուս պատասխանելու համար: Մարմինը փռուած էր թաւչեայ թիկնաթոփն վրայ: Կազմուածքը անեղծ էր: Թոքերը եւ օրրաք կը գործէին. բայց հոպի՞ն. մեր հատուղութենէն շատ հեռու խոցս առւած էր ան. ի՞նչ եղած էր. ի՞նչ զօրութիւն զայն քաշած հանած էր:

Մամառքի մէջ ինկայ եւ չփոթեցայ:

— Ահա մեծերական քունը, ըսաւ Օր. Փէնէլօզա: Գալով թեւադրութեան, ինչ որ թեւադրեմ օրիորդ Մարտընի, պիտի գործադրէ անվրէպ, հիմա կամ արթննալէն ետքը: Կ'ուզէ՞ք ապացոյցը ունենալ:

— Անշո՛ւշա, ըսի ես:

— Պիտի ունենաք:

Տեսա՛: որ անոր դէմքին վրայէն կ'անցնէր ծիծաղ մը, կարծես թէ զուարճալի մտածում մը անցեր էր իր մտքէն: Ու հակեցաւ եւ լուրջ երեւոյթով մը քանի մը բառեր ըսաւ իր ենթակայի ախանջին: Ակաթը, որ կատարելապէս խուլ էր իմ կոչերուս, դուրսը շարժեց, իբր հաւանութեան նշան իր ըսածներուն:

— Արթնցէ՛ք, դոչեց օրիորդ Փէնէլօզա, իր անթացուպը ուժգնօրէն տախտակամածին գարնելով:

Կոպերը բացուեցան, աչքերուն խոնաւութիւնը հեռացաւ անհետացաւ եւ հոգին դուրս նայեցաւ, կարծես թէ վերստին կ'երեւար իր տարօրինակ խաւարումէն ետքը:

Ու մինք կանուխ մը մեկնեցանք: Ակաթը բնաւ ինքզինքը անհանդիստ չէր զգար իր եզական ճամբորդութեան համար, բայց իմ կարգիս ես ջղային գարձեր էի եւ տկարացած, ի վիճակի չէի զսելու մեկնութեանց այն հեղեղը, զոր Ուիլսըն կը հոսեցնէր ինձի համար, ինչպէս նաեւ անկարող էի անոնց պատասխանելու:

Եւ երբ «գիշեր բարի» կը մազթէի օրիորդ Փէնէլօզայի, ան ձեռքիս մէջ սահեցուց թուզի մը:

Ներեցէ՛ք, խնդրե՛մ, ըսաւ ինձի, եթէ կարգ մը միջոցներու կը ձեռնարկեմ, յազթելու համար ձեր սկեղտփակութեան: Ոյս նամակը բացէք վաղը առտու ժամը տասնին: Ատիկա անձնական պզտիկ հակառակ մըն է:

Չկրցայ երեւակայել թէ ի՞նչ բսի կ'ուղէր. բայց նամակը կար, որ պիտի բացուէր իր նշանակած ժամին:

Գլուխս շատ կը ցուի, այս իրիկուն բաւական գրեցի: Վառահ եմ որ, ինչ որ այնքան անբացատրելի կը թուի, վաղը ուրիշ դարձուածք մը պիտի ստանայ: Իմ համոզում-

ներս դիւրին դիւրին տեղի չպիտի տան առանց պաշտպան-
ուելու:

Մարտ 25

Այլապիսիք եւ ապշած եմ: Պարզ է որ, պէտք է այս մա-
սին իմ ունեցած կարծիքս նոր քննութեան մը ենթարկեմ:
Բայց նախ եւ առաջ արձանագրենք, ինչ որ տեղի ունեցաւ:

Վերջացուցած էի նախաճաշն եւ քննելու վրայ էի մէկ
քանի պատկեր-ծրագիրներ, դասս աւելի պայծառ դարձնե-
լու համար, երբ սպասուէին եկաւ ինծի ըսելու որ, Ակաթը
իմ աշխատանոցս է եւ կ'ուզէ անմիջապէս զիս տեսնել:

Պատի ժամացոյցին նայեցայ եւ զարմանքով տեսայ որ
դեռ ժամը իննուկէսը չէր: Երբ աշխատանոց մտայ, նէ
առքի վրայ էր վառարանի գորգին վրայ, իմ դէմս: Անոր
դիրքին մէջ բան մը կար որ զիս պաղեցուց, եւ կտրեց շր-
թունքիս վրայ եղող բառերը: Երեսին քօղը կիսովին վար
ձգուած էր, բայց կրցայ տեսնել որ դունատ էր եւ թէ
նեղուած երեւոյթ ունէր:

— Օսթէն, ըսաւ նէ, եկայ ըսելու ձեզի որ մեր նշա-
նախօսութիւնը խզուած է:

Տատանեցայ: Կը կարծեմ որ իրապէս տատանեցայ: Ա-
մէն պարագայի տակ, զիտեմ որ ինքզինքս բռնելու հա-
մար ստիպուեցայ՝ գրագրանին կրթնիլ:

— Բայց... բայց... ըսի, կակազելով, Ակաթ: Ատի-
կա շատ յանկարծական որոշում մըն է:

— Այո՛ Օսթէն, եկայ ձեզի ըսելու որ մեր նշանախօ-
սութիւնը խզուած է:

— Բայց, գոչեցի, հա՛րկաւ պատճառը պիտի ըսէք:
Բան մըն է այդ, որ ձեր գործը ըլլալ չի թուիր, Ակաթ:
Ինծի ըսէք թէ, ի՞նչ բանով դժբախտութիւնը ունեցայ
ձեզ վիրաւորելով:

— Ամէն ինչ վերջացած է, Օսթէն:

— Բայց ինչո՞ւ համար, Ակաթ: Խաղի մը զո՞հ գացած
ըլլալու էք, Ակաթ: Թերեւս իմ մասին սուտ մը ըսած են
ձեզի: Կամ թէ սխալ մեկնած ըլլալու էք ձեզի ըսած մէկ
խօսքս: Ըսէք ինծի թէ ինչ է, եւ մէկ բառը կը բաւէ, ա-

մէն ինչ կարգադրելու համար:

— Ամէն բնէն խզուած պէտք է նկատենք մեր միջեւ:

— Բայց երէկ իրիկուն՝ երբ իրարմէ բամբուկեցանք,
մեր միջեւ ունէ թիւրիմացութեան նշոյն անգամ չկար:
Ասկէ առջին ի՞նչ պատահած է որ, ձեզ այսպէս փոխած է:
Բան մըն է որ, երէկ գիշեր պատահած է: Անոր մասին մը-
տածած ըլլալու էք, եւ դատապարտած եմ ընթացքս: Մեծ-
մերականութիւնն է արդեօք: Թերեւս զիս այսպանեցիք
որ, թոյլ տուի այդ կնոջ՝ իր ուժը ձեր վրայ գործ գնե-
լու: Գիտէք որ ամենափոքր մէկ նշանին պիտի միջամտէի:

— Անօգուտ է, Օսթէն, ամէն ինչ վերջացած է:

Իր ձայնը շեշտ չունէր, եւ բառերը հատիկ հատիկ
կ'արտասանէր: Իր գիրքը չեմ գիտեր ինչ մը ունէր, ան-
տեղիտալի եւ բիրտ: Ինծի կը թուէր թէ, նէ բացարձա-
կապէս վճռած էր ունէ վիճաբանութեան եւ ունէ բացատ-
րութեան մէջ չմտնել: Գալով ինծի, յուզումէս կը դողայի:
Երեսս անդին կը գարձնէի, այնքան ամօթահար կը զգայի
ինքզինքս, անոր ալ ցոյց չտալու համար թէ անգոր էի
ինքզինքիս վրայ ձիգ մը ընելու:

— Դուք պէտք է գիտնաք թէ, այդ ի՞նչ կը նշանա-
կէ ինծի համար, գոչեցի, ատիկա յանկարծական փճա-
ցումն է իմ բոլոր յոյսերուս, քայքայումն է կեանքիս:
Ինչպէս արար նման պատիժի մը չպիտի ենթարկէք զիս,
առանց զիս լսելու: Ինծի պիտի յայտնէք թէ ի՞նչ է խըն-
դիրը: Նկատի ունեցէք թէ, որքա՛ն անկարելի բան է որ,
ուրեք պարագայի տակ, ձեզի հետ այդպէս վարուիմ: Աս-
տուծոյ սիրուն, Ակաթ, ըսէք ինծի ի՞նչ ըրած եմ:

Առջեւէս անցաւ, առանց բառ մը ըսելու, եւ բացաւ
դուռը:

— Բոլորովին անօգուտ է, Օսթէն: ըսաւ: Մեր յա-
րաբերութիւնները խզուած պէտք է նկատէք:

Վայրկեան մը ետք, մեկնած էր նէ, եւ անոր հետեւե-
լու համար ինքզինքս գտնելէ առաջ լսեցի գաւիթին դը-
րան զարնուիլը: Սենեակս վաղեցի, հագուելու համար, որ-
պէսզի փութամ Օր. Վարտընի տունը եւ հարցնեմ անոր թէ

ինչ կրնար ըլլալ իմ շնորհադրկութեանս պատճառը: Այն-
քան տակնուվրայ եղած էի որ մեծ դժուարութեամբ կըր-
ցայ կօշիկիս կապերը անդնել:

Բնաւ չպիտի մոռնամ այս տասը անաւոր վայրկեան-
ները:

Հազիւ վերարկուս հագած էի, երբ պատին ժամացոյցը
տասը դարկաւ: Ժամը տա՛սը, այս գաղափարը զուգորդե-
ցի օրիորդ Փէնիլոզայի տուած տոմսակի գաղափարին
հետ: Իրապէս սեղանիս վրայ էր ան. աճապարանքով բա-
ցի զայն: Նստակը գրուած էր մատիտով, եւ անկիւնաւոր
գիրով:

Ահա բնագիրը.—

«Սիրելի փրօֆէսօր Ժիրուա,

«Ներողամիտ եղէք ձեզի բնծայած հակակշիռի եղա-
նակիս անձնական բնոյթին համար:

«Փրօֆէսօր Ուիլսըն պատահմամբ ինծի խօսեցաւ այն
յարաբերութեանց մասին, որոնք գոյութիւն ունին ձեր եւ
այս իրիկուան իմ ենթակայիս միջեւ, եւ ինչ որ ինծի կը
թուի, ձեզի համար ոչ մէկ բան աւելի համոզիչ չէր կրնար
ըլլալ, քան թելադրել օրիորդ Մարտընի, որ վաղը առտու
ժամը ֆիննուկէսին ձեզի այցելէ, ըսելու համար որ ձեր
յարաբերութիւնները խզուած պիտի մնան մօտաւորապէս
կէս ժամ:

«Գիտութի նը այնքան պահանջկոտ է որ, դժուար է
գոհացուցիչ հակակշիռ մը տալ անոր, բայց ես համոզուած
եմ թէ, գոնէ այս հակակշիռը պիտի տրուի այն արարքով՝
զոր ձեր նշանածը անկասկած ամէնէն քիչ տրամադիրը պի-
տի ըլլար զայն գործադրելու իր ազատ կամքովը:

«Այս նամակը կը գրեմ ձեր նեղութիւնը փարատելու
համար, եւ ձեզմէ ներողութիւն ինդրելու այն անցողա-
կան տատապանքին համար, զոր իմ թելադրութիւնս ձեզի
պիտի պատճառէր:»

Ու իրապէս, երբ կարգացի այս նամակը, շատ թեթեւ-
ցած էի, բարկանալու համար: Արդարեւ կոպտութիւն էր
անոր ըրածը, մեծ կոպտութեան մը ապացոյցն էր ասիկա
աղջկան մը կողմէ, որուն առաջին անգամ կը հանդիպէի:
Բայց պէտք է ըսեմ որ, ե՛ս էի որ զայն գրդած եղայ իմ

տկեպտիկութեանս պատճառով: Բաւական նեղացուցիչ պէտք
է եղած ըլլայ, ինչպէս որ ինք ըսաւ, հնարել հակակշիռի
այնպիսի միջոց մը, որ կարենայ զիս գոհացնել: Ու ան
գործ դրաւ այս միջոցը:

Այս մասին կարելի չէր սեւէ առարկութիւն ընել: Ին-
ծի համար քննական թելադրութիւնը վերջնականապէս
հաստատուած իրողութիւն մըն էր այլեւս:

Որոշ կը թուէր այլեւս որ, Ակաթը, կնոջական սեռէն
իմ բոլոր ճանչցածներուս մէջէն ամէնէն հաւասարակշիռ
անձը, մեքենայի մը վիճակին ենթարկուած էր: Հետուն
գտնուող անձ մը զայն կը շարժէր, ինչպէս որ մեքենա-
գէտ մը ծովեզերքէն կը ղեկավարէ Պրէննանի ական մը:
Երկրորդ հոգի մը սպրդած էր անոր մէջ եւ դուրս վստաս
իրենը, տիրացած էր անոր ջղային գործիքին՝ ըսելով.—
«Կէս ժամ իմ ուղածիս պէս կ'ուզեմ գործածել զայն»:

309-59

Եւ Ակաթը անգիտակից պէտք է եղած ըլլայ իր եկած
վայրկեանէն մինչեւ իր մեկնումի վայրկեանը: Նման վի-
ճակի մը մէջ արդեօք փողոցներէն առանց վտանգի կրցա՞ծ
է անցնիլ: Գլխարկս աւի եւ աճապարանքով դուրս ելայ,
տեսնելու համար թէ սեւէ բան չէ՞ պատահած անոր: Այո՛,
նէ տունն էր:

Ձիս սրահ մտցուցին, ուր գտայ զինքը նստած, եւ
գիրք մըն ալ ծունկերուն վրայ:

— Այցելութիւնդ շատ կանուխ սկսեր ես, Օսթէ՛ն,
բաւա նէ խնդալով:

— Դուն աւելի կանուխ սկսեր էիր պատասխանեցի:
Հետաքրքրուած երեւոյթ մը առաւ:

— Ի՞նչ կ'ուզէք ըսել, հարցուց:

— Այսօր դուրս չելա՞ք դուք:

— Ո՛չ, որոշապէս ոչ:

— Ակա՛թ, ըսի լուրջ երեւոյթով մը, պիտի հաւա-
նէի՞ք ըսել ինծի ճիշդ կերպով այն բոլորը ինչ որ ըրիք
այս առտու:

Նէ խնդաց իմ ծանր եւ լուրջ երեւոյթիս վրայ:

— Օսթէ՛ն, ըսաւ, այսօր ձեր պաշտօնին յարմար ե-

բեւոյթը շարկեր էք: Ահա թէ ի՞նչ ըսել է գիտութեան մարդու մը հետ նշանուիլ: Բայց ասով մէկտեղ պիտի ըսեմ ուզածը, թէեւ չեմ կրնար մտածել թէ, ինչ շահագրգիռութիւն կրնայ ունենալ ատրկա ձեզի համար: Անկողնէս ելայ ժամը ութին. նախաճաշ ըրի ժամը ութուկէսին. այս սենեակը եկայ ժամը ինին տասը անցած, սկսայ կարգալ Նիկ. Բէմուդայի Յիւստակները, եւ քանի մը վայրկեան այս ֆրանսացի կնոջ պատիւ ըրի, քնանալով իր գրքին վրայ, եւ ձե՛ղի ալ, պարոն, ձեր մասին երազեղու պատիւը, ինչ որ ամէնէն աւելի հաճելի է: Հաղիւքանի մը վայրկեան եղաւ որ արթնցայ:

— Եւ ձեր նախկին վիճակի՞ն պէս գտա՞ք ինքզինք՞նիդ:

— Հասցա ի՞նչ վիճակի մէջ պիտի գտնուէի:

— Ակաթ, ձեզի համար միեւնո՞յնն է, ինձի ըսել թէ ինչ երազեցիք իս մասիս: Ձեզ կը վստահեցնեմ թէ ասիկա իմ կողմէս պարզ հետաքրքրութեան մը արդիւնքը չէ:

— Տարտամ տպաւորութիւն մը միայն ունեցայ թէ, երազիս մէջ դուք դեր մը կը խաղայիք: Որոշ ուեւէ բան չեմ կրնար յիշել:

— Եթէ այսօր դուրս չելաք, Ակաթ, հապա ի՞նչ է ձեր կօշիկներուն վրայի փոշիները:

Նեղուած երեւոյթ մը ստացաւ:

— Իրա՛պէս, Օսթէ՛ն, չեմ գիտեր թէ ի՞նչ ունիք այս առտու: Կարծես թէ իմ խօսքերուս վրայ կը կասկածիք: Եթէ կօշիկներուս վրայ փոշի կայ, հաւանաբար այնպիսի դոյզ մը հաղեր եմ, զոր սպասուհին չէ մաքրած:

Բացարձակապէս որոշ էր որ բնաւ բան մը չէր գիտեր, եւ ինքնիրենս խորհեցայ թէ, թերեւս աւելի լաւ էր Ղինքը ձգել իր անգիտութեան մէջ: Այս անգիտութիւնը փաբատելով՝ կրնայի Ակաթը սարսափեցնել եւ ասիկա ուեւէ լաւ արդիւնք չէր տար: Որով, այս մասին այլեւս չխօսեցայ եւ անմիջապէս հրաժեշտ առի իրմէ, երթալ իմ դասախօսութիւնս տալու համար:

Բայց խորապէս տպաւորուած էի:

Գիտական կարելիութեանց իմ հորիզոնս յանկարծ հըսկայականօրէն մեծցած էր:

Հիմա այլեւս չեմ դարձանար Ուիլսոնի ստանայական կորովին ու խանդավառութեան: Ո՞վ է որ անպարտելի խանդով մը չպիտի, շախատէր, երբ զգար թէ իր ձեռքին տակ ունի ընդարձակ կոյս դաշտ մը:

Այո, կը յիշեմ որ 300 տրամագիծ մեծութեան մէջ քննուած բլիջի մը կորիզին նոր ձեւ մը ստանալը տեսնելով, կամ թէ դնդերային կանոնագիծ նեարդի մը մէջ քանի մը ջնջին մանրամասնութիւնները նշմարելով չափազանց ուրախութիւն կը զգայի: Այս հետադօտութիւնները որքան ճղճիմ են եղեր, երբ մարդ զանոնք բաղդատէ աստեանց հետ, որոնք կը զբաղին կեանքի բուն իսկ արմատներով, հոգիին բնոյթով:

Ես միշտ հոգին նկատած էի նիւթին մէկ արտադրութիւնը: Ինձի համար ուղեղն էր որ կ'արտադրէր իմացականութիւնը, ինչպէս լիտրոզը մաղձ կ'արտադրէ:

Բայց ասիկա ինչպէ՞ս կրնար ճիշտ ըլլալ հիմա, երբ կը տեսնեմ որ ոգին հեռուէն կը ներգործէ եւ կը խաղայ նիւթին հետ, ինչպէս երաժիշտ մը պիտի նուագէր ջութակը: Այդ վայրկեանէն սկսեալ, այլեւս ինձի համար մարմինը ծնունդ չի տար հոգիին, աւելի ճիշտը անոր մէկ կոպիտ գործիքն է, որուն միջոցաւ հոգին կը յայտնուի: Հողմաղացը ծնունդ չի տար հովին, այլ զայն երեւան կը հանէ:

Ահա թէ ի՞նչ բան կը հակասէր մտածումի իմ բոլոր տովորութիւններուս եւ սակայն ասիկա կարելի եղաւ ասանց ուեւէ ընդդիմութեան ու այս պարագան կ'արժէ որ խնամքով ուսումնասիրէի: Եւ ի՞նչու համար պիտի հրաժարէի զայն ուսումնասիրելէ:

Յուշապատրիս մէջ երէկուան թուականով գրածներուս մէջ գտայ հետեւեալը,

«Եթէ կարենայի ուեւէ դրական կամ առարկայական բան մը գտնել, պիտի փորձէի խնդրին մօտենալ իր բնախօսական կողմէն»:

Անա ուրեմն, հակակշոր այս միջոցը ունիմ: Խօսքս պիտի բռնեմ: Ասիկա հետազոտութիւն մըն է, որ վստահ եմ թէ անսահման շահագրգռութիւն պիտի ունենայ:

Իմ պաշտօնակիցներէս մէկ քանին խնդրին ծուռ կը նայէին, որովհետեւ գիտութիւնը լեցուն է նախապաշարում ներով, որոնք տրամաբանութիւն չեն վերցնէր: Բայց եթէ Ուիլսընը իր համոզումներուն քաջութիւնը ունի, ես ալ կրնամ իմիններու քաջութիւնը ունենալ: Վաղը պիտի երթամ զինքը տեսնելու, զինքը եւ Սր. Փինէլօզան: Եթէ Օր. Փինէլօզա կրցաւ մեզի ցոյց տալ այդքան բան, հաւանական է որ դեռ աւելին ալ կրնայ ցոյց տալ:

ՄԱՐՏ 26

Ինչպէս որ կը սպասէի, Ուիլսըն խանդավառուած է իմ դարձիս վրայ և կը տեսնուէր որ Օր. Փինէլօզա ալ վերապահութեամբ որոշ հաճոյք մը կը զգար իր փորձը յաջողած ըլլալուն համար: Տարօրինակ այս էակը, լուս և անզոյն, բացի այն ատենէն երբ ան գործ կը գնէ իր կարգութիւնը: Այդ մասին խօսուած ատեն իսկ անոր երեսը գոյն և վրան հօգի կուգար:

Կարծես թէ նէ մասնաւորապէս ինձմով կը հետաքրքրուէր: Չէի կրնար ինքզինքս արգիլել, նշմարելու համար օր, սենեակին մէջ ամէն տեղ աչքերով ինձի կը հետեւէր: Ի վերջոյ պետք էր յիշատակել իր խորհրդակերպը, որքան ալ որ գիտական արժէք մը կարելի չըլլար տալ անոր:

— Դեռ հազիւ նիւթին սկիզբն էք, ըսաւ նէ, երբ իրեն հազորդեցի իմ դարմացումս՝ ինձի ցոյց տուած թելադրութեան աչքառու երեւոյթին մասին. Ոչ մէկ ուղղակի աղբեցութիւն չունէի Օրիորդ Մարթընի վրայ, ան երբ ձեզի եկաւ նոյն առտու նոյնիսկ իր մասին չէի մտածեր: Ինչ որ ըրի, այն էր որ լարեցի իր ոգին, ինչպէս որ պիտի լարէի խոշոր ժամացոյցին զանգակը, որպէսզի նախապէս նշանակուած ժամուն հնչէ: Եթէ թելադրութիւնը ե-

դած ըլլար վեց ամսուան համար, փոխանակ տասներկու ժամուան, ամէն ինչ նոյն կերպով տեղի պիտի ունենար:

— Եւ եթէ թելադրուած ըլլար զիս սպաննել:

— Պիտի կատարէր անվրէպ:

— Բայց անաւոր կատարութիւն մըն է ատիկա, գոչեցի:

— Ահաւոր կատարութիւն մըն է, ինչպէս որ Էլ'ըսէք, պատասխանեց նէ ծանրօրէն և որքան անոր խորը թափանցէք, այնքան զայն աւելի հաւաւոր պիտի գտնէք:

— Կրնամ ձեզի հարցնել թէ, ըսի, ինչ կը հասկընաք, երբ կ'ըսէք թէ այս թելադրութեան պարադան դեռ միայն սկիզբն է խնդրին: Ինչն է որ դուք էական կը նկատէք:

— Պիտի նախընտրէի չըսել ձեզի:

Պատասխանին մէջ ցոյց տուած կորովին վրայ զարմացայ:

— Կը հասկնաք որ, ըսի, այս հարցումը պարզ հետաքրքրութեան համար չըրի, այլ ձեր ինձի հայթայթած իրողութեանց կարգ մը գիտական բացատրութիւնները գտնելու յոյսով:

— Փրօֆէսօր Ժիլլուա, ըսաւ նէ, անկեղծօրէն ձեզի կը խոստովանիմ թէ գիտութիւնը զիս բնաւ չի շահագրգռեր եւ բնաւ հոգս չէ թէ կրնայ թէ չի կրնար դասաւորել այս ուժերը:

— Բայց ես կը յուսայի...

— Ա՛, այդ ուրիշ բան է: Եթէ դուք զայն անձնական գործ մը դարձնէք, ըսաւ նէ խիստ շնորհալի ժպիտով մը, շատ երջանի պիտի ըլլայի՝ ձեր ընդ որ սորվիլ ուզածը ձեզի ըսելով: Ուրեմն, ինչ կը հարցնէիք ինձի: Ա՛, այո՛, միւս կարողութեանց մասին: Փրօֆէսօր Ուիլսըն չուզեր անոնց հաւատալ՝ այսուհանդերձ անոնք որոշ են: Օրինակի համար, այս փորձերը կատարող մէկը կըրնայ կատարեալ տիրապետութիւն հաստատել իր ենթակային վրայ, պայմանով որ այս ենթական լաւ ըլլայ: Առաջ հարկանական թելադրութիւն մը գոյութիւն ունեցած

ըլլալու, կրնայ անոր ընել տալ ինչ որ ինք կ'ուզէ:

— Առանց ենթակային դիտնալու:

— Ատիկա կախում ունի: Եթէ ուժը մեծ չափով գործածուած է, ենթական բան մը չի դիտնար, ինչպէս չգիտցաւ օրիորդ Մարտընը, երբ շիտակ ձեզի եկաւ եւ ձեզի այնքան վախ ազդեց: Կամ թէ, եթէ ազդեցութիւնը նուազ ուժեղ ըլլայ՝ ենթական կրնայ դիտնալ թէ ինչ կ'ընէ, միայն թէ անկարող կ'ըլլայ այդ բանէն ետ կենայէ:

— Ուրեմն իր կամքի ուժը կը կորսնցնէ:

— Այո՛, անոր կամքը ենթարկուած կ'ըլլայ ուրիշի մը, որ աւելի ուժեղ կ'ըլլայ:

— Դուք այդ ուժը գործ դրած էք:

— Շատ անգամ:

— Այն ատեն ձեր կամքը բաւական զօրաւոր է:

— Բայց ատիկա անհրաժեշտ միակ պայմանը չէ: Շատ մարդիկ զօրաւոր կամք ունին, զոր չեն կրնար իրենցմէ դուրս արձակել: Էականը՝ զայն ուրիշ անձի մը մէջ արձակելու եւ հոն գտնուած կամքին տեղը բռնել տալու կարողութիւնն է: Տեսած եմ որ այս ընդունակութիւնը իմ մէջս կը փոխուի իմ առողջութեանս եւ ուժիս հետ:

— Մէկ խօսքով, ձեր հոգին կը զրկէք ուրիշ մարմինի մը մէջը:

— Այո՛, կրնաք այդ ձեւով ալ ձեւակերպել:

— Ու ի՞նչ կընէ ձեր սեփական մարմինը:

— Թմրութեան զգայութեան մը ներքեւ կ'ըլլայ պարզապէս:

— Բայց սեւէ վտանգ չկա՞յ ձեր յատուցութեան համար:

— Կրնայ թիչ մը վտանգ ըլլալ: Պէտք է գիտակից հսկել որ ձեր գիտակցութիւնը անմիջապէս չկորսուի, առանց որուն դժուարութիւն կը կրէք ինքզինքնիդ գտնելու համար: Պէտք է միշտ յարակցութիւնը օրհպանել, այսպէս ըսենք: Կը վախնամ սխալ բացատրութիւն զօրծածելէ, փրօֆէսօր Ժիրուա, բայց չեմ գիտնար ինչպէս գիտական ձեւ մը տալ այս բաներուն: Ինչ որ ըսի ձեզի, իմ փորձած բաներս են, եւ իմ սեփական բացատրութիւններս:

Հիմա որ հաստատուէն այս բոլորը իրարու կը կապեմ, ինքզինքիս վրայ կը զարմանամ: Արդեօք ասիկա Օսթէն Ժիրուա՞ն է, որ իր մտածողութեան անողոք հաստատակամութեամբ եւ իրողութեանց հանդէպ իր ցոյց տուած նուիրումով առաջին շարքին մէջ տեղ մը գրաւած է: Ահա արդէն դադարեմ եմ լրջօրէն արձանագրելով շատախօսութիւնները կնոջ մը, որ կ'ըսէ թէ կրնայ իր հոգին իր մարմնէն դուրս արձակել, եւ թէ՛ այս վերջինին թմրած վիճակի մէջ եղած միջոցին՝ նէ ի վիճակի է հեռուէն ղեկավարելու ուրիշներէ գործերը:

Պէ՞տք է ընդունիմ ասիկա: Բնականաբար ոչ: Պէտք է որ հաստատէ, պէտք է վճռապէս ապացուցանէ, ոչ մէկ կէտի մէջ տեղի չտալէս առաջ: Բայց, եթէ սկսեցիք մը մնացի, միւս կողմէ դադարեցայ ծաղրող մը ըլլալէ:

Այս իրիկուն փորձ մը պիտի ունենանք, ու նէ պիտի փորձէ թէ՛ պիտի կրնա՞յ սեւէ մետմերական ազդեցութիւն առաջ բերել իմ մէջս: Եթէ՞ կարենայ, ասիկա սքանչելի մեկնակէտ մը պիտի ըլլայ իմ հետազօտութիւններուս համար: Ամէն պարագայի տակ, ոչ ոք կրնայ զիս ամբաստանել մեղսակցութեամբ: Եթէ չկարենայ, պիտի այխառինք սեւէ ենթակայ մը գտնել, որ կեսօրի կնոջ պէս ըլլայ: Գալով Ուիլսընի, լայնարձակապէս անթափանձելի է ան:

Իրիկուն Ժամը 10

Կը կարծեմ որ դարադրուի կազմելիք գիւտերու նախընթացին եմ:

Այս երեւոյթները իրենց ներքին կողմէն քննելու կարողութեան մը տէրը ըլլալ, ներգործող կազմուածք մը, ինչպէս նաեւ չափող ու հակակշռող ուղեղ մը ունենալ, ապահովաբար անսովոր առաւելութիւն մըն է: Վստահ եմ որ Ուիլսըն իր կեանքէն հինգ օրի վրայ պիտի տար՝ ունենալու համար այն տպաւորականութիւնը, զոր փորձը երեւան բերաւ իմ մէջս:

Ուիլսընին ու իր կնոջմէն զատ ուրիշ մարդ ներկայ չէր:

Գլուխս դէպի ետ հակած, նստած էի: Օր. Փէնէլօզա, ոտքի վրայ կեցած էր իմ առջեւ, քիչ մը դէպի ձախ, Ակաթի համար ըրած միեւնոյն ձեռքի շարժումները կատարելով: Իւրաքանչիւր ձեռքի շարժումներուն, ինծի կը թուէր թէ օդի տաք հոսանք մը ինծի կը զարնուէր եւ իմ մէջս կը տարածէր սարսուռ մը, խանդ մը՝ որ իմ մէջ կը թափանցէին ոտքէս մինչեւ գլուխս:

Աչքերս սեւեռուն էին Օր. Փէնէլօզայի՝ դէմքին, բայց որքան նայէի, գիծերը հետզհետէ անորոշ կը դառնային եւ ի վերջոյ կը ջնջուէին:

Կը գիտակցէի որ միայն իր գորշագոյն աչքերը կը տեսնէի, որոնք իմ վրաս կը սեւեռէին խորունկ ու անզափելի նայուածք մը: Աչքերը կը մեծնային, կը խոշորնային, եւ ի վերջոյ կը դառնային լեռնային երկու լիճեր, դէպի որոնց կը ձգտէի սոսկալի արագութեամբ մը:

Կը դողայի եւ ճիշդ այն վայրկեանին՝ իմացականութեան ամէնէն խորունկ խաւերէն ցայտող մտածում մը ինծի հասկցուց որ՝ այս գողը պրկումի այն շրջանն է, զոր նշմարած էի Ակաթի վրայ:

Վայրկեան մը ետքը հասայ մակերեսը լիճերուն, որոնք այլեւս մէկ հատ էին, կը խորասուզուէի ջուրերուն մէջ, երանութեան զգացութեամբ մը գլխուս մէջ եւ բըզգիւնով մը ականջներուս մէջ: Խորասուզուեցայ, ա՛լ աւելի խորասուզուեցայ. յետոյ յանկարծական խանդով մը վեր ելայ, մինչեւ որ կրկին կարենամ տեսնել կանանչ ջուրերուն մէջ փայլուն ծփանքներով տարածուած լոյսը: Մակերեսին մօտ էի, երբ «արթնցէ՛ք» բառը հնչեց ականջներուս մէջ, եւ ջատկեցի, ինքզինքս դանկելով թիկնաթոռին մէջ, ընկերակցութեամբ օրիորդ Փէնէլօզայի, որ իր գաւազանին կրթնած էր, եւ Ուիլսընի, որ իր նօթատետրը ձեռքը, ինծի կը նայէր միւսին ուսին վրայէն:

Ծանրութեան կամ յողնութեան ուսէ զգայութիւն չէր մնացած վրաս: Ընդհակառակը, որքան որ փորձէն վերջ հազիւ ժամ մը անցած է, ինքզինքս այնքան զուարթ կը զգամ որ աւելի տրամադիր եմ իմ աշխատանոցս մնալու,

քան թէ երթալ քնանալու:

Կը տեսնեմ որ իմ առջիս կը պարզուի փորձերու հեռանկար մը, ու անհամբեր կը սպասեմ անոնց սկսելու վայրկեանին:

Մաս 27

Կորսուած օր մը: Օր. Փէնէլօզա Արթթըններուն տունը գացած է, Ուիլսընի եւ անոր կնոջը հետ:

Սկսայ կարգալ Պինէր եւ Ֆէրէի «Կենդանական Մագնիսականութիւնը» գիրքը: Ի՛նչ տարօրինակ բաներ են ասոնք: Արդիւնքնե՛ր, արդիւնքնե՛ր, արդիւնքնե՛ր: Գալով պատճառներուն... բացարձակ գաղտնիք:

Ահա ա՛յս է որ երեւակայութիւնը կը խթանէ, բայց այս բանէն պէտք է զգուշանամ: Խուսափի՛նք եզրակացութիւններէ, հետեւանքներ հանելէ, եւ մնանք իրողութեանց հաստատուն գետնին վրայ: Գիտեմ որ մեծմերական քունը իրական է, գիտեմ որ մեծմերական թելադրութիւնը իրական է, գիտեմ որ ես ինքս կ'ազդուիմ այս ուժէն: Այս է իմ ներկայ վիճակս: Բորբորվին նոր՝ մեծ տետրակ մը ունիմ, իմ տպաւորութիւններս դրելու համար, եւ զայն պիտի վերապահեմ միայն գիտական մանրամասնութեանց:

Իրիկունը՝ մեր ամուսնութեան մասին երկար խօսակցութիւն մը Ակաթի եւ մօրը՝ Տիկ. Մարտընի հետ:

Կը խորհինք որ ամառնային արձակուրդը (սկիզբները) ամէնէն նպաստաւոր ժամանակն է ամուսնութեան համար: Ինչո՞ւ աւելի երկար սպասել: Նոյնիսկ այս քանի՞ մը ամսուան ալ հակառակ եմ ես, բայց, ինչպէս տիկին Մարտընը ըսաւ, դեռ բաւական բան կայ կարգադրելիք:

Մաս 28

Կրկին մագնիսացայ Օրիորդ Փէնէլօզայի կողմէ: Փորձ մը՝ որ շատ նմանութիւն ունի նախորդ փորձին հետ, այն փոքր տարբերութեամբ որ անզգայութիւնը աւելի շուտ առաջ եկաւ: Տեսնել Ա. Տոմարը, սենեակին բարեխառնութեան, օդային ճնշումին, բազկերակի եւ շնչառութեան մասին, որոնք բոլորը արձանագրուեցան փրօֆ. Ուիլսընի կողմէ:

Մատ 29

Մագնիսականութեան նոր փորձ մը եւս: Մանրամասնութիւնները Ա. Տոմարին մէջ:

Մատ 30

Կիրակի, կորսուած օր: Գէշ տրամադրուած եմ այն բոլոր բաներուն դէմ, որոնք կ'ընդհատեն մեր փորձերը:

Առայժմ, ասոնք ֆիզիքական նշաններէն անդին չեն անցնիր, որոնք կ'ընկերանան թեթեւ, կատարեալ կամ ծայրայեղ անզգայութեան հետ: Յետոյ մտադիր ենք անցնելու թելադրութեան եւ պայծառատեսութեան երեւոյթներուն: Այս իրողութիւնները կիներու վրայ ապացուցուած են փրօֆէսորներու կողմէ, նանսիի եւ Սալփէթուիէի մէջ: Անոնք աւելի նամողիչ պիտի ըլլան, երբ կին մը զանոնք ապացուցանէ փրօֆէսորի մը վրայ, իրբեւ վկայ ունենալով երկրորդ փրօֆէսոր մը: Ու ըսել որ ենթական ես պիտի ըլլամ, ես՝ սկեպտիկ, նիւթապաշտ: Գոնէ ապացուցած պիտի ըլլամ թէ, գիտութեան հանդէպ իմ ունեցած նուիրումս կը յաղթէ՝ իմ ունեցած վիճակիս մէջ մտալու բազմանքիս:

Կլլել մեր սեփական խօսքերը, ասիկա ամէնէն մեծ դողութիւնն է, զոր գիտութիւնը կրնայ երբեւիցէ պահանջել մեզմէ:

Դրացիս՝ Չարլզ Սէրլըր, մարդակազմութեան երիտասարդ ու համակրելի փորձագէտը, այս իրիկուն եկաւ, ինծի բերելով «Վիրխովի Յիշատակարանները», զոր իրեն տուած էր: Չայն երիտասարդ կը կոչեմ, բայց իրապէս ինձմէ մէկ տարի մեծ է:

— Ժիրուած՝ լսեցի որ Օր, Փէնէլօզայի փորձերուն կ'ենթարկուիք եզեր:

Է՛հ, վերսկսաւ ան, երբ նոյն իսկ դէմ չըլլայի այդ բանին, ձեր տեղը՝ ես աւելի առաջ չպիտի երթայի: Անշուշտ իմ ըրածս անպատեհ պիտի գտնէք, բայց ես պարտականութիւն կը նկատեմ ձեզի խորհուրդ տալ որ այլևս տեւէ յարաբերութիւն չունենաք այդ կնոջ հետ:

Բնականաբար իրեն հարցուցի թէ ինչո՞ւ համար:

— Կացութեան մը մէջ եմ որ, ինծի կ'արգիլէ մտնել այնպիսի մանրամասնութեան մէջ, զորս կը փափաքէի ձեզի տալ, ըսաւ ան: Օր. Փէնէլօզա իմ բարեկամիս բարեկամուհին է, եւ իմ դիրքս փափուկ է: Ինչ որ կրնամ ձեզի ըսել, այն է որ ես ինքս ալ ենթակայ մը եղած եմ այդ կնոջ համար, եւ այդչիփորձերը ամէնէն անհաճոյ տպաւորութիւնը թողած են յիշողութեանս մէջ:

Չէր կրնար սպասել որ այդքան քիչ բանով գոհանայի, եւ մեծ ջանք ըրի որ անոր բերնէն բան մը աւելի փրցնեմ, բայց չյաջողեցայ: Կարելի է ենթադրել թէ, իր տեղը անցնելու համար կրնար նախանձիլ. կամ թէ՛ ան ալ գիտութեան այն մարդոցմէն է, որոնք անձնական վիրաորանք կը նկատեն իրենց նախապէս կազմած կարծիքներուն հակասող եղելութեանց յայտնութիւնը: Կարգ մը անորոջ գանդատներ ունենալուն պատճառով, բնականաբար բնաւ մտքէն չպիտի անցնէր որ լքէի փորձարկութեանց այնպիսի շարք մը, որ արդիւնքի տեսակէտով այնքան բեղմնաւոր չ'երեւար:

Իր տարտամ ազդարարութիւնները թեթեւօրէն ընդունելու եղանակէս վիրաւորուած երեւցաւ, եւ իրարմէ բաժնուեցանք փոխադարձ որոջ պաղութեամբ մը:

Մատ 31

Մագնիսացայ Օր. Փէնէլօզայի կողմէ:

Ապրիլ 1

Մագնիսացայ Օր. Փէնէլօզայի կողմէ:

Ապրիլ 2

Մագնիսացայ Օր. Փէնէլօզայի կողմէ:

Ապրիլ 3

Կրնայ պատահիլ որ մագնիսացումի այս շարքը, քիչ մը ազդեցութիւն ունենայ մարդու ընդհանուր կազմին վրայ: Ակաթը կ'ըսէ թէ ես աւելի նիհար եմ եւ այքերս աւելի խորր գացած են: Կը զգամ թէ զիւրազրգիւ տրամադրութիւն մը ունիմ, բան մը՝ որ բնաւ չէի ունեցած: Օրինակի համար, ամենափոքր ազմուկէն տեղէս վեր կը ցատկեմ, եւ ուսանողի մը տխմար մէկ խօսքը զիս կը զայ-

բացնէ, փոխանակ դուարձացնելու :

Ակաթը կ'ուղէ որ ա'լ կանգ առնեմ, բայց անոր կ'ըսեմ թէ հետեւողական ամէն ուսումնասիրութիւն յոգնեցողիչ է եւ թէ՛ ոեւէ արդիւնք կարելի չէ ձեռք ձգել, ատանց անոր զինը վճարելու: Երբ նէ տեսնէ թէ ի՛նչ ազդեցութիւն առաջ պիտի բերէ ողբի եւ նիւթի յարաբերութիւններու մասին գրած յոդուածս, համաձայն պիտի ըլլայ որ կ'արժէ ջղային քիչ մը ձգտում եւ վատնում ունենալ: Զպիտի զարմանամ, երբ Պասիկա պատճառ ըլլայ որ Սրբայական Ընկերութեան անդամ ընտրուիմ:

Իրիկունը դարձեալ մազնիսացայ: Ոգրեցութիւնը հիւժա տեղի կ'ունենայ շատ աւելի արագօրէն, եւ ենթակայական յայտնութիւնները աւելի քիչ ուշադրաւ են: Իւրաքանչիւր նիստի մասին մանրամասն նօթագրութիւններ կ'ընեմ:

Աւելըն քաղաքէն մեկնեցաւ ութը կամ տասը օրուան համար, բայց մենք չպիտի ընդհատենք փորձերը, որոնց արժէքը կախում ունի որքան իմ գղայնութիւններէս, նոյնքան նաեւ իր դիտողութիւններէս:

Ապրիլ 4

Պէտք է որ չափազանց զղուշաւոր ըլլամ: Մեր փորձարկութեանց մէջ բարդութիւն մը սպրդած է, զոր հաշուելի չէի առած, Գիտական Իրողութիւններ հաւաքելու իմ փութկոտութեանս մէջ՝ բաւական կոյր եղած էի, չկարենալ մտածելու որ մենք, Օրիորդ Փէնէլօղա եւ ես, մարդկային արարածներ էինք վերջապէս: Կրնամ հոս գրել այն թնշ որ բերանացի չպիտի համարձակէի ոեւէ ապրող հողիի վտահիլ:

Կը թուի թէ այս ողորմելի կինը սիրահարեր է ինծի: Նոյնիսկ մտերմութեան մէջ չպիտի ըսէի այս բանը, որ անձնական յուշատետրի մը մէջ միայն ներելի է, եթէ այն աստիճանին հասած չըլլար՝ որ անկարելի ըլլար չնշմարելը:

Ասեմ մը, այսինքն վերջին շաբթուայ միջոցին կային նշաններ, որոնց կարեւորութիւն չէի տար, մերժելով ատոնց վրայ խորհելու իր սգեւորութիւնը՝ գացած միջոցիս,

ախրութիւնը՝ մեկնած պահուս, այն փութկոտութիւնը զոր ցոյց կուտար որ յաճախ երթամ, իր աչքերուն արտայայտութիւնը եւ ձայնին խանդը:

Ամէն բան ըրի, կարծելու համար որ ասոնք բոլորը բան մը չեն նշանակեր, եւ թէ պարզապէս արտայայտութեան եղանակներն էին արեւմտեան Հնդկաստանի մարդոց:

Բայց վերջին իրիկունը, երբ մազնիսական քունէն կ'արթննայի, ատանց գիտնալու եւ ատանց ուզելու կ'երկարէի ձեռքս եւ կը սեղմէի անոր ծիծերը: Երբ ինքզինքիս եկայ ամբողջովին, նստած էինք, մեր ձեռքերը դեռ իրարու մէջ, ու նէ՛ ինծի կը նայէր մտահոգ ժպիտով մը: Ուստակալին այն էր որ, մէջս մղում մը կը զգայի որ ինծի կը թելադրէր ըսել իր սպասածը:

Ի՛նչ թշուառական ստախօս մը եղած պիտի ըլլայի, ինքզինքիս հանդէպ ի՛նչ պժգանք պիտի զգայի այժմ, եթէ այդ վայրկեանին տեղի տուած ըլլայի փորձութեանս:

Բայց, փս՛ոք Աստուծոյ, բաւական զօրաւոր եղայ, մէկ ստուամով ոտքի ելլելու եւ սենեակէն դուրս նետուելու համար: Կոպիտ գտնուեցայ. վախցայ: Բայց ո՛չ, եթէ վայրկեան մըն ալ մնայի, չէի կրնար, չէի կրնար այլեւս ինքզինքիս տէրը ըլլալ: Ես, նեկրըմեն մը, յարգուած ժարդ մը եւ Անգլիոյ ամէնէն սքանչելի աղջիկներէն մէկուն նշանածը ըլլալով, իմ բանականութիւնս խլող կիրքի վայրկեանի մը մէջ, քիչ մնաց որ շսիրային արտայայտութիւն մը ընէի՝ այս կնոջ, զոր հազիւ կը ձանձնայի: Նէ ինձմէ շատ աւելի տարիքոտ էր, եւ ասկէ զատ կազալ էր:

Հրէշային է, զգուելի է, եւ սակայն զգացած ներքին մղումս այնքան զօրաւոր էր որ, եթէ վայրկեան մը աւելի անոր ներկայութեան գտնուէի, ինքզինքս վտանգած պիտի ըլլայի: Ի՛նչ կը նշանակէր ասիկա: Ես պարտականութիւն ունիմ ուրիշներուն սորվեցնելու մեր կազմուածքին խողերը, բայց ես ի՛նչ գիտեմ անոնց մասին: Արդեօք իմ էութեանս մէջ խորապէս թաղուած կարգ մը սկզբունքնե-

բու յանկարծական հասունացո՞ւմն էր, նախնական անբան մարդուն մէկ բնա՞զըը, որ յանկարծ երեւան կուզար:

Շատ մօտ էի հոււատալու դիւահարական պատմութիւններու, այնքան ուժեղ էր այս զգացումը: Բայց ահա այս միջադէպը զիս չափազանց նեղացուցիչ կացութեան մը մէջ դրաւ: Մէկ կողմէ բնաւ չէի ուզեր հրաժարիլ փորձերու շարքէ մը, որ այնքան առաջ գացած էր արդէն, եւ շատ փայլուն արդիւնքներ կը խոստանար: Միւս կողմէ, հապա եթէ այս թշուառակտն կինը ինծի հանդէպ կիրք մը կը տածէր...: Նէ՛, իր այդ տարիքով, այդ պակասաւոր վիճակով: Եւ յետոյ, նէ դիտեր Ակաթի հանդէպ ունեցած դիրքս. կ'ըմբռնէր թէ ի՛նչ կացութեան մէջ էի ես: Ու եթէ կը խնդար, պարզապէս անոր համար էր որ թերեւս զուարճացած էր, տեսնելով որ՝ ինքզինքս կորսնցուցած վայրկեանս իր ձեռքը բռնած եմ:

Իմ կիսովին մագնիսացած ուղեղս էր որ այսպէս կը մեկնէր իրողութիւնը, եւ անասնական մղուժով մը, փութացած էր զիս այս ճամբուն վրայ քշելու: Կը փափաքէի որ կարենամ համոզուիլ թէ իրապէս այս այսպէ՞ս է:

Ամէն ինչ հաշուի առնելով, մտածեցի որ ամէնէն խելացի ծրագիրը այն կ'ըլլայ որ մեր նոր փորձերը յետաձգենք մինչեւ Ուիլսոնի վերադարձը: Հետեւաբար Օր. Փէնէլօզայի գրեցի նամակ մը, ուր առանց սեւէ առարկութիւն ընելու վերջին երեկոյեան մասին, ըսի իրեն թէ ստիպողական աշխատութիւններս զիս կը ստիպեն քանի մը օրուան համար ընդհատելու մեր փորձերը:

Գրած էր պատասխան մը, բաւական չոր, ինծի ըսելու համար որ եթէ միտքս փոխեմ, զինքը իր տունը պիտի գտնեմ սովորական ժամուն:

Իրիկուան ժամը 10

Է՛հ, ի՛նչ յարդի շիւղ եմ եղեր: Ատենէ մը ի վեր կը յաջողիմ ինքզինքս քիչ մը աւելի լաւ ճանչնալ, եւ որքան որ ինքզինքս աւելի լաւ ճանչնամ, ինծի հանդէպ ունեցած յարգանքիս մէջ աւելի վար կ'իջնեմ: Վստահաբար, միշտ այսքան տկար եղած չէի:

Իրիկուան ժամը 4ին պիտի խնդայի, եթէ ինծի ըսէին թէ այս իրիկուն Օր. Փէնէլօզայի պիտի երթամ, եւ սակայն ժամը ութին, ըստ սովորականին, Ուիլսոնի դրան առջեւն էի: Չեմ դիտեր թէ ինչպէ՞ս պատահեցաւ ասիկա. — սովորութեան ազդեցութիւնը՝ կ'ենթադրեմ: Թերեւս գոյութիւն ունի մագնիսամոլութիւն մը, ինչպէս որ հաշիւամոլութիւն մը կայ, եւ անոր զոհն եմ ես:

Ինչ որ ես գիտեմ, այն է որ, իմ գրասենեակիս մէջ աշխատած միջոցիս ինքզինքս հետզհետէ անհանգիստ ըզգացի, անընդհատ կը շարժէի, չէի կրնար ուշադրութիւնս կեդրոնացնել առջեւ գտնուող թուղթերուն վրայ: Այն ատեն, վերջապէս, ըրածիս վրայ անդրադառնալէ առաջ, գլխարկս առիւ եւ ածապարեցի դուրս ելլել, երթալու համար իմ վարժուած ժամադրութեանս:

Հետաքրքրական երեկոյ մը եղաւ ասիկա: Տիկին Ուիլսոն ներկայ եղաւ փորձին ամենամեծ մասին, ինչ որ անհետացուց այն նեղութիւնը, զոր մեր երկուքէն մին առնուազն պիտի զգար: Օր. Փէնէլօզայի ձեւերը միշտ ամէն ատենուան պէս էին. եւ նէ սեւէ զարմանք չյայտնեց որ հակառակ իմ նամակիս դարձեալ գացեր էի: Անոր ընթացքին մէջ բան մը չկար որ ցոյց տար թէ, իրիկուան միջադէպը իր վրայ սեւէ տպաւորութիւն մը թողած ըլլայ, այնպէս որ մինչեւ որոշ աստիճան մը կրցայ կարծել թէ՛ ես չափողանցեր եմ եղածը:

Ապրիլ 6, իրիկունը

Ո՛չ, ո՛չ, բնաւ չեմ չափազանցեր: Աւելի երկար ատեն չեմ կրնար աչքերս գոցել բացայայտ իրողութիւններու առջեւ. — այս կինը ինծի հանդէպ կիրք մը կը տածէ:

Հրէշային է ասիկա, բայց ճշմարիտ է:

Դարձեալ, այդ իրիկուն, մեամերական քունէն արթննալով՝ ձեռքս անոր ձեռքին մէջ գտայ, ու միտքս լեցուած այն պժգալի դգայնութեամբ թէ զիս կը մղէ ոտնակոխ ընելու իմ պատիւս, ապագաս. ամէն բան, եւ ամէն ինչ նետել ոտքերուն տակը այս արարածին, որ ոչ մէկ երկրային հմայք ունի, ինչպէս որ շատ լաւ կը տես-

նեմ երբ իր ազգեցութեան տակը չեմ: Բայց երբ անոր քովը գտնուիմ, այսպէս չեմ գգար:

Նէ իմ մէջս բան մը կ'արթնցնէ.— գէշ բան մը,— բան մը՝ որու ժասին կ'ուզէի չխորհիլ: Նէ կը ջլատէ իմ բնաւորութեանս մէջ գտնուած բոլոր լաւագոյն բաները, միեւնոյն ատեն կը խթանէ ինչ որ կայ վատթարագոյն: Բնականաբար լաւ է անոր քովը գտնուիլս: Վերջին իրիկուն աւելի վտանգաւոր եղաւ քան թէ միւսը:

Փոխանակ փախուստ տալու, հոն մնացի, ձեռքս իրեն ձեռքերուն մէջ, եւ իրեն հետ խօսելով ամէնէն մտերմական նիւթերու վրայ: Ի մէջ այլոց խօսեցանք նաեւ Ակաթի մասին: Ինչ բանի վրայ երազած եմ արդեօք: Օրբորդ Փէնէլօզա ըսաւ որ Ակաթը հասարակ ազջիկ մըն է, եւ ես իրեն իրաւունք տուի: Մէկ երկու անգամ եւս խօսեցաւ Ակաթի մասին գէշ լեզուով մը, ու ես չբողբեցի: Ինչ մարդ եմ եղեր:

Բայց՝ հակառակ ցոյց տուած տկարութեանս, դարձեալ բաւական զօրաւոր եմ, այս բոլորին վախճանը տեսնելու համար: Այս բաները այլեւս չպիտի սրտաճին: Բաւական ողջմտութիւն պիտի ունենամ, փախուստ տալու համար այն ատեն՝ երբ զգամ որ պայքարելու ի վիճակի չեմ:

Այս կիրակի օրուան երեկոյէն սկսեալ, այլեւս բնափոք չպիտի կատարեմ Օր. Փէնէլօզայի հետ: Հրատարինք փորձերէն եւ իրենց եղած տեղը ձգենք հետազոտութիւնները: ամէն ինչ նախընտրելի է, քան թէ այն հրէշային փորձութիւնը, որ զիս այնքան կը նուաստացնէ: Բան մը չըսի Օր. Փէնէլօզայի, բայց պարզապէս հետու պիտի պահեմ ինքզինքս: Նէ պիտի հասկնայ պատճառը, առանց իմ կողմէ բառ մը ըսուած չըլլալու:

Ապրիլ 7

Ինչպէս որ ըսած էի, այսօր տունը մնացի: Մե՛ղք որ այսքան հետաքրքրական ուսումնասիրութիւն մը կը կորսընցնեմ, բայց մեղք է նաեւ որ գոյութիւնս փճացնեմ, ու գիտեմ որ այս կնոջ առջեւ ինքզինքիս տէրը չեմ այլեւս:

Իրիկուան ժամը 11

Աստուած թող ինծի օղնական ըլլայ: Ինչ տեղի կ'ուսնենայ իմ մէջս: Արդեօք պիտի խենդենամ:

Աշխատինք հանդարտ ըլլալ եւ քիչ մը տրամաբանել: Նախ եւ առաջ նօթագրեմ անցած դարձածը:

Ժամը մօտաւորապէս ութն էր երբ գրեցի սոյն տողերը որոնցմով սկսայ յուշատետրիս այսօրուան մասը: Տարօրինակ նեղութիւն մը, ներքին տոկնուվրայութիւն մը կը զգայի, եւ դուրս ելայ, երեկոն անցնելու համար Ակաթի ու մօրը հետ: Երկուքն ալ նշմարեցին որ գունատ եւ խոժոռ կերպարանք մը ունէի:

Ժամը իննին, փրօֆ. Փրաթ-Հալտանը ներս մտաւ եւ սկսանք ուխտ խաղալ: Մեծ ճիգ ըրի, ուշադրութիւնս կեդրոնացնելու համար խաղաթուղթերուն վրայ, բայց նեարդային նեղութեան այս զգայութիւնը հետզհետէ աւելցաւ, այն աստիճան որ՝ ինքզինքս անկարող զգացի անոր յաղթելու: Ինծի համար պարզապէս անկարելի էր ասիկա: Ի վերջոյ, թուղթերու բաժնուած միջոցին իսկ, իմիններս նետեցի սեղանին վրայ, ու ժամադրութեան մը մասին ներողութիւն խնդրելու քանի մը անկապակից խօսքեր ըրի եւ սենեակէն դուրս նետուեցայ: Երազի մը պէս տարտամ յիշողութիւն մը ունիմ թէ ինչպէ՛ս արագօրէն անցայ սրահէն, կերպով մը առի գլխարկս զգեստակալին վրայէն, եւ ուժգնօրէն դուռը քաշեցի ետեւէս: Մըրազի մը մէջ եղածի մը պէս կը տեսնեմ փողոցի լապտերներուն զիծերը, եւ ցոխտած կօշիկներս ինծի կ'ապացուցանեն թէ՛ վաղած միջոցիս փողոցին մէջտեղէն ստիպուեր եմ երթալ:

Ամէն ինչ քողարկուած, տարօրինակ ու անիրական երեւոյթ մը ունէին:

Կ'երթայի Ուիլսընի տունը:

Տեսայ Տիկ. Ուիլսընը, տեսայ Օր. Փէնէլօզան: Բնաւ չեմ յիշեր թէ ինչու մասին խօսուեցաւ, բայց կը մտաբերեմ որ, Օր. Փէնէլօզա կատակելով սպառնաց ինծի իբր շաւազանին կոթովը, կշտածրեց զիս՝ ուշ մնալուս եւ մեք

փորձերովը այլևս չհետաքրքրուելու համար:

Մաշխիսական փորձ տեղի չունեցաւ, բայց դարձեալ քիչ մը ատեն մնացի ու յետոյ տուն վերադարձայ: Այժմ ուղեգրս վերստացաւ իր ամբողջ նպայծառութիւնը ու կըրնամ մտածել անցած դարձածին վրայ: Անհետեւ կ'ըլլայ ամէն ինչ տկարութեան եւ սովորութեան ուժին վերագրել: Առջի իրիկուն այս ձեռով բացատրել ջանացի եղածը, բայց ասիկա այլևս գոհացուցիչ չէ: Շատ աւելի խորունկ եւ շատ աւելի սոսկալի բան մըն է ասիկա: Երբ Մարտընենց տունն էի, խազի սեղանին առջեւ, անկէ դուրս քաշկըռուուեցայ, կարծես թէ չուանի հանգոյց մը կար անցած վզին:

Այս պարագան այլևս չեմ կրնար ինքզինքէս ծածկել: Այդ կիներ իր ճանկը դրած էր վրաս, զիս բռնած է իր ճիրաններուն մէջ. բայց պէտք է որ՞իմ պաղարիւնս պահեմ եւ բանականութեամբս միջոց մը գտնեմ անկէ ազատելու համար:

Բայց ի՞նչ կոյր խենդ մըն եմ եղեր նա: Ուսումնասիրութեանս ինձի ներշնչած խանդավառութեան մէջ՝ շիտակ գէպի անգունդ գացեր եմ, որ ահա լայն բացուած է իմ առջեւ: Ինքն իսկ զիս չզգուշացող: Չըսա՞ւ ինձի, — ու իր ըսածը կը գտնեմ իմ յուշատետրիս մէջ — թէ՛ երբ ենթակայի մը վրայ ազդեցութիւն ձեռք ձգէ, կրնայ ուղածը ընել տալ անոր: Ու իմ վրաս այս ազդեցութիւնը ձեռք ձգեց: Աս այժմ, արդէն իսկ այս անթացուպով կնոջ հրամաններուն, տրամադրութեան ներքեւ եմ: Երբ ան ուղէ որ ես գամ, պէտք է որ գամ: Անոր ուղածը պէտք է որ ընեմ: Ու գէշն այն է որ, անոր հաճելի եղած զգացումները պէտք է որ կրեմ ե՛ս ալ:

Իրմէ կը խորշիմ, կը վախնամ, եւ սակայն երբ իր մտգական ազդեցութեան տակն եմ, ինձի կը ստիպէ զինքը սիրել ու վստահ եմ ասոր: Ինչ որ ինձի համար քիչ մը մը խիթարական է, իմ ներսէս չեն գար բնաւ այս պօզալի մղումները, որոնց համար ինքզինքս կը մեղադրեմ: Ասոնք բոլորը իրմէ ինձի կ'անցնին, որքան որ սկիզբները ասոնց մասին ոչ մէկ գաղափար իսկ չեմ ունեցած:

Ապրիլ 8

Այո, հիմա, օրը ցորեկով, երբ կատարելապէս պաղարիւն եմ եւ լայն ժամանակ ունիմ մտածելու, ստիպուած եմ հաստատելու այն բոլորը ինչ որ կար նախորդ օրուան յուշատետրիս մէջ: Ահաւոր վիճակի մը մէջ եմ, բայց ինչ որ ալ ըլլայ, պէտք չէ գլուխս կորսնցնեմ, անհրաժեշտ է որ պրկեմ իմացականութիւնս անոր ազդեցութեան գէմ: Վերջիվերջոյ անմիտ խամաճիկ մը չեմ որ թելի մը ծայրովը խաղցնեն: Ես կորով ունիմ, խելք եւ ուժ ունիմ: Իր բոլոր սատանայական խաղերուն հակառակ, դարձեալ կրնամ իրեն յաղթել: Կրնամ: Բայց ոչ, պէտք է որ... այլապէս ինչ կրնայ պատահիլ ինձի: Ջանանք ասոր տրամաբանական ելքը գտնել:

Այս կիներ, ըստ իր բացատրութեանց իսկ, կրնայ իշխել իմ ջղային կազմուածքիս վրայ: Կրնայ ինքզինքը արձակել իմ մարմնիս մէջ եւ ձեռք առնել անոր զեկավարութիւնը: Անիկա մակաբոյժի մը հոգին ունի, այո, մակաբոյժի մը հոգին, հրէշային մակաբոյժի մը, որ ներս կը մտնէ իմ մարմնէս:

Ես անկամ դարձեր եմ: Ի՞նչ կրնամ ընել: Գործս այնպիսի ուժերու հետ է, որոնց մասին բնաւ գաղափար չունիմ: Եւ չեմ կրնար ռեւէ մէկուն պատմել տառապանքս: Բնականաբար, եթէ վիճակս ամէնուն ծանօթ ըլլար, կատարեալ խենդի մը տեղ պիտի գնէին զիս, համալսարանէն պիտի ըսէին թէ՛ պէտք չունէին զիւս հար փրօֆէսէօրի մը: Հապա Ակաթը: Ոչ, ոչ, պէտք է որ միս միտակ դիմադրուեմ վտանգը:

Վերստին կը կարգամ իմ այն նօթագրութիւններս որոնք կը վերաբերին իր ազդեցութեան մասին այդ կնոջ ըրած յայտարարութիւններուն: Անոնց մէջ կէտ մը կայ որ զիս կատարելապէս կը շփոթեցնէ: Ան կ'ըսէր թէ, երբ ազդեցութիւնը թեթեւ ըլլայ, ենթական կրնայ պիտոնալ թէ ի՞նչ կ'ընէ, բայց չի կրնար ինքզինքը զեկավարել, մինչդեռ, երբ կամքը զօրաւոր կերպով գործ դրուի, ենթական ամբողջովին անգիտակից կ'ըլլայ: Արդ, ես միշտ

գիտցած եմ թէ ինչ կ'ընեմ, այսուհանդերձ, վերջին իրիկունը քիչ մը աւելի պակաս չափով քան թէ նախընթաց առիթներուն: Տարօրինակ կը թուի որ, այդ կինը դեռ իմ վրաս գործ դրած չէ իր ազդեցութեան ամբողջ ուժը:

Երբեկիցէ եղած է մարդ մը, որ գտնուած ըլլայ իմ վիճակիս մէջ: Այո, թերևս մէկ հոգի մը եղած ըլլայ եւ թերևս ան կը գտնուի ինծի շատ մօտիկ: Չարիզ Սէտլըրը այս մասին բաներ մը պէտք է գիտնայ: Զոոյշ ըլլալու մասին տուած իր խորհուրդները այսօր կը պարզուին: Ախր կրկնակի փորձերու ընթացքին զիս կապկպող շղթային օղակները իմ ձեռքովս դարձնելէ առաջ, երանի թէ անոր խօսքերը մօտիկ ըրած ըլլայի: Բայց այսօր զինքը պիտի տեսնեմ: Ներողութիւն պիտի խնդրեմ իրմէ որ այնքան թեթևօրէն մօտիկ ըրած եմ իր ազդարարութիւնները: Տեսնեմ, թերևս կարենայ ինծի խորհուրդ տալ:

Կեսօրէն վերջը ժամը 4

Ոչ, չի կրնար խորհուրդ տալ: Սօսեցայ անոր հետ ե իմ ա՛ւաւոր վիճակիս մասին հեռուէն հեռու, հազիւ թէ մէկ քանի բառ արտասանած էի, այնպիսի զարմանք մը յայտնեց որ աւելի հեռուն չգացի: Որքան որ կրցայ հետևեց ընել (աւելի անորոշ ցուցմունքներէ եւ հետևութիւններէ, քան թէ որոշ յայտարարութիւններէ) անոր զգացածը կը սահմանափակուի խօսքերու եւ ակնարկներու մէջ միայն, ճիշտ նման անոնց որոնք ուղղուած էին ինծի: Օրիորդ Փինէլօզայէն հեռու մնալու իրողութիւնը միայն կը բաւէ ապացուցանելու թէ՛ Չարիզ Սէտլըրը իրապէս բնաւ անոր գերին չէ եղած: Ախր, եթէ միայն գիտնար թէ, ի՞նչ բանէ ազատեր է: Այս պատճառով երախտապարտ պիտի ըլլար անկլօ-սաքսոնի իր պաղարիւն խառնուածքին: Ես թխազոյն եմ եւ կելտ ցեղին կը պատկանիմ ու այս վճուկ կնոջ ճիրանը խորապէս կը մտնէ իմ շիջերուս մէջ:

Պիտի կրնամ արդեօք օր մը օձիքս անոր ձեռքէն ազատել: Պիտի կրնամ ըլլալ դարձեալ այն մարդը, ինչ որ էի տասնընից օր առաջ: Ուրեմն քննենք թէ ի՞նչ կրնամ ընել: Վեցամսեալի ընթացքին չեմ կրնար համարաբանք

ձգել: Եթէ ազատ ըլլայի, ծրագիրս իսկոյն որոշուած կըլլար: Անյապաղ կը մեկնէի, եւ ճամբորդութիւն մը կընէի Պարսկաստանի մէջ: Բայց ինծի թոյլ պիտի տա՞յ որ մեկնիմ: Եւ կամ թէ իր ազդեցութիւնը բաւական զօրաւոր չը պիտի՞ ըլլայ, Պարսկաստանի մէջ ինծի հասնելու եւ զիս անթացուպի հասցնելու թեան մէջ տանելու համար: Անձնական դառն փորձառութեամբ է որ վերահասու եղած եմ անոր դժոխային զօրութեան աստիճանին:

Պիտի պայքարիմ, պիտի պայքարիմ, պիտի պայքարիմ: Ասկէ աւելի ի՞նչ կրնամ ընել: Շատ լաւ գիտեմ որ, իրիկուն ժամը ութին, իր ընկերակցութեան անյաղթելի պահանջը, այս անսահման խռովքը՝ վրաս պիտի տիրէ: Ինչպէ՞ս պիտի յաջողիմ անոր յաղթել: Ի՞նչ պէտք է ընեմ: Պէտք է որ սենեակէս դուրս ելլելս անկարելի դարձնեմ: Դուսս բանալիով պիտի կղպեմ եւ բանալին ալ պատուհանէն վար պիտի նետեմ: Այո, բայց յաջորդ առտուն ի՞նչ պիտի ընեմ: Չը մտածենք վաղուան մասին, պէտք է որ ամէն գնով խորտակեմ զիս կապող շղթան:

Ապրիլ 9

Յաղթանակ: Սքանչելիօրէն շարժեցայ:

Երէկ, իրիկուն ժամը եօթին, թեթև ընթրիքէ մը վերջ, փակուեցայ սենեակիս մէջ եւ դուռը կղպելով, բանալին նետեցի պարտէզը: Զուարթ վէպ մը առի եւ անկողնիս մէջ պառկած մնացի՝ ուղելով կարգալ զայն, բայց իրականին մէջ այդ երեք ժամերը անցուցի ահաւոր դողի մը մէջ, ամէն վայրկեան սպասելով ազդեցութեան վրաս հասնելուն: Սակայն այս կարգի բան մը չպատահեցաւ եւ այս առտու ելայ այն զգացողութեամբ թէ սե մտալկու մէտապած եմ:

Թերևս կինը հասկցած է թէ ինչ ըրած եմ եւ անօգուտ նկատած է վրաս ազդել: Ամէն պարագայի տակ, մէկ անգամ յաղթեցի անոր եւ եթէ կրցայ անգամ մը յաղթել պիտի՞ յաջողիմ ուրիշ տաններ ալ:

Ինչ որ նեղացուցիչ էր՝ առտուան համար բանալիին խնդիրն էր: Բարեբազդաբար վարը օգնական պարտիզպան

Մը կար, որմէ խնդրեցի որ ինծի նետէ զայն: Անկասկած ան պիտի կարծէր որ ձեռքէս վար ինկած էր պատահամբ:

Դուռներն ու պատուհանները գոցել պիտի տամ ու վեց ուժեղ մարդոց պիտի յանձնարարեմ որ զիս անկողնիս մէջ պահեն, քան թէ առանց պայմանի անձնատուր պիտի ըլլամ այդ շատուկին:

Այսօր կէսօրէն վերջ, Օջ. Մարտընէն երկտող մը ըստացայ, որ ինձմէ կը խնդրէր երթալ զինքը տեսնել: Ինչ որ ալ պատահէր մտադիր էի երթալու, բայց բնաւ չէի ըստասեր գէշ լուրեր ստանալ:

Կը թուի թէ Արմսթրոնկները, որոնցմէ Ակաթը յոյսեր չենէր, Ատէլիատէն «Օոօր» շոգենաւը նստած էին եւ գրած էին Տիկ. Մարտընի որ քաղաք երթայ ու իրենց ըստ պատէ: Հաւանաբար այս բացակայութիւնը տեւէ ամիս մը կամ վեց շաբաթ, եւ որովհետեւ «Օոօր»ը չորեքշաբթի օր կը սպասուէր, պէտք էր որ անմիջապէս մեկնէին, եթէ կ'ուզէին ատենին հասնիլ: Ինքզինքս կը միտիթարեմ, մըտածելով որ, երբ կրկին իրար գտնենք, այլեւս բաժանում տեղի չպիտի ունենայ Ակաթի եւ իմ միջեւ:

— Քեզմէ բան մը պիտի խնդրեմ, Ակաթ, ըսի անոր երբ առանձին մնացինք, եթէ տեւէ կերպով Օր. Փէնէլօզայի հանգիպիք, ըլլայ քաղաքը, ըլլայ հոս, բնաւ թոյլ մի տաք որ ձեզի մագնիսացնէ:

Ակաթ աչքերը խոշոր խոշոր բացաւ:

— Բայց քանի մը օր առաջ դուք կ'ըսէիք թէ ատոնք շատ հետաքրքրական էին, եւ թէ որոշած էիք ձեր փորձերը մինչեւ վերջը շարունակելու:

— Գիտեմ, բայց անկէ ասդին կարծիքս փոխեցի:

— Ամբողջովին հրաժարեցա՞ք:

— Այո՛:

— Օ՛, որքա՛ն գոհ եմ, Օսթէն: Չէք կրնար հաւատալ թէ վերջերս որքա՛ն գունատած եւ յոգնած էր ձեր դէմքը: Իրապէս ատիկա գլխաւոր պատճառն էր որ մեզի կ'արգիլէր այժմ Լոնտոն երթալէ. չենք ուզեր ձեզ ձգել, երբ այնքան ընկճուած կ'երեւաք: Ու ձեր ընթացքը երբ

բեմն տարօրինակ կերպով փոխուած էր: Մանաւանդ այն իրիկունը, երբ սա խեղձ փրօֆէսօր Փրաթ Հալտանը իր խաղին հետ առանձին ձգեցիք ու մեկնեցաք: Համոզուած էի որ այդ փորձերը ազիտալի՞ս ազդեցութիւն կը գործէին ձեր ջիղերուն վրայ:

— Ես ալ այդպէս կը կարծեմ, սիրելի՛ս:

— Ինչպէս նաեւ Օր. Փէնէլօզայի ջիղերուն վրայջ կը սեցի՞ք որ հիւանդ է եղեր:

— Ո՛չ:

— Տիկին Ուիլսընը ըսաւ մեզի: Նկարագրութեան համաձայն, ջիղային տենդի մը պէս բան մը ունի եղեր: Փրօֆ. Ուիլսըն կը վերագառնայ յաջորդ շաբթու եւ Տիկին Ուիլսըն կը փափաքի որ այն ատեն Օր. Փէնէլօզան առողջանայ, որովհետեւ փրօֆ. Ուիլսընը ունի եղեր յատակագիծ մը փորձերու, զորս մտադիր է եղեր գլուխ հանել:

Ակաթի խոստումը ունենալով ուրախացայ: Կը բաւէ որ այդ վնուկը մէկը ունի իր ձիրաններուն մէջ: Միւս կողմէ այլայլեցայ, երբ լսեցի Օր. Փէնէլօզայի հիւանդութիւնը: Անա թէ ինչ բան կը նուազեցնէ կարեւորութիւնը իմ այն յաղթանակիս, զոր երէկ գիշեր տարի: Կը յիշեմ որ նէ ըսած էր թէ, առողջութեան խանդարումը կը միաստէր իր ազդեցութեան: Թերեւս ասոր համար էր որ այնքան զիւրութեամբ կըրցայ ինքզինքս բռնել:

Լա՛ւ, լա՛ւ, պէտք է որ միեւնոյն նախազգուշութիւնները ձեռք առնեմ այս գիշեր ալ, եւ տեսնեմ թէ ի՛նչ պիտի պատահի: Երբ անոր մասին մտածեմ, մանկական վախ մը կը զգամ:

Ապրիլ 10

Վերջին իրիկունը ամէն ինչ լաւ գնաց: Պարտիզպանին գէմքը այս առտու զուարճալի էր, երբ կրկին կանչեցի զինքը, խնդրելով իրմէ որ բանալին ինծի նետէ: Եթէ այսպէս շարունակուի անունս պիտի ելլէ ծառաներուն մէջ: Բայց կարեւոր պարագան այն է որ, ես տունը մնացի, դուրս ելլելու առանց տեւէ պահանջ զգալու: Կը կարծեմ որ սկսած եմ օձիքս ազատել այս անհաւատալի ստրկութե-

նէն, գոնէ այս կնոջ ազգեցութիւնը ձախողութեան մատնուի մինչեւ այն օրը երբ նէ պիտի վերստանայ իր ուժերը: Աստուծոմէ կը խնդրեմ միայն որ ինչ որ նպաստաւոր է ան ըլլայ:

Մարտընենք այս առտու կը մեկնին, ու ինծի կը թըւի թէ գարնանային արեւը կորսնցուցած է իր ամբողջ փայլը: Եւ սակայն զգեցիկ է զիտեւ, փռուած՝ պատուհանիս տակ գտնուող կանաչազարդ շագանակենիին տակը, որ զուարթ երևուցի մը կուտայ մամուռով ծածկուած թանձր պատերուն: Բնութիւնը որքան քաղցր, զգուող և հանդարտեցուցիչ է: Ինչպէ՞ս հաւատալ թէ ան իր մէջ կը պահէ նաեւ այնքան անմաքուր ուժեր եւ այնքան պրծգալի կարելիութիւններ: Իրապէս, կը հասկնամ որ, իմ մէջս ծագած այս անաւոր իրողութիւնը ո՛չ բնութենէն վեր էլ եւ ոչ ալ անկէ դուրս: Ո՛չ, ասիկա բնական ուժ մըն է, զոր կը գործածէ այդ կինը, եւ զոր կ'անդիտանայ հանրութիւնը: Այն իրողութիւնը թէ, այս ուժը կը ձօճի իր առողջութեան հետ, ցոյց կուտայ թէ ան որքան ենթարկուած է ֆիզիքական օրէնքներուն:

Եթէ ժամանակ ունենայի, մինչեւ յատակը կ'երթայի եւ ձեռքս կը դնէի հակոտնեային վրայ: Բայց երբ մարդ վազրի մը ճիրաններուն մէջ կը գտնուի, չի կրնար զայն ընտանեցնելու մասին մտածել. ինչ որ կարելի է ընել, ցնցուելով ինքզինքը ազատելն է անկէ:

Ախ, երբ հայելիին մէջ ինքզինքս կը դիտեմ ու հոն կը տեսնեմ իմ սեւ աչքերս ու որոշ դիմագծերով Սպանիացիի իմ դէմքս, կ'ուզէի որ արջասպ նետուէր երեսիս եւ կամ ծաղկախաի վէրքերով ծածկուէր: Ասոնցմէ մին կամ միւսը ինծի պիտի խնայէր այս աղէտը: Կը տարուիմ կարծելու որ այս իրիկուն պիտի նեղուիմ: Երկու պարագաներ կան որ զիս կը վախցնեն:

Մէկը այն է որ, Տիկ. Ուիլսընի հանդիպեցայ փողոցը, և ան ինծի իմացուց թէ Օր. Փէնէլօզան լաւ էր թէպէտ դեռ տկար, երկրորդը այն է որ, փրօֆ. Ուիլսըն մէկ երկու օրէն պիտի վերադառնար, եւ անոր ներկայութիւնը

Օր. Փէնէլօզայի համար արգելք մը պիտի ըլլար:

Մեր տեսակցութիւններէն բնաւ չէի վախնար, եթէ անոնք երրորդ անձի մը ներկայութեան տեղի ունենային: Վերոյիշեալ երկու պատճառները ինծի այն նախազգացումը կը ներշնչեն թէ, այս իրիկուն նեղութիւն պիտի զգամ, հետեւաբար առաջուան պէս նոյն նախազգուշութիւնները ձեռք պիտի առնեմ:

Ապրիլ 10

Ո՛չ, փա՛ռք Աստուծոյ, վերջին իրիկունը շատ լաւ անցաւ: Իրապէս չէի կրնար դարձեալ պարտիզպանին դիմել: Որով, դուռս կղպեցի եւ բանալին դուռին տակէն դուրս նետեցի, այնպէս որ ստիպուած պիտի ըլլայի առտուն սպասուհիէն խնդրելու որ դուռը բանայ: Բայց այս զգուշութիւնը շատ ալ անհրաժեշտ չէր, որովհետեւ օնէ վայրկեան փախաք չունեցայ դուրս ելլելու:

Երե՛ք զիչեր շարունակական տանը մէջ, Ապահովաբար իմ սարսափներուս վախանը կը գտնուիմ, որովհետեւ Ուիլսընը այսօր կամ վաղը կը վերադառնայ: Ոնոր պիտի ըսե՞մ թէ ինչեր անցան զլիսէս, եթէ ոչ պիտի լռեմ:

Բայց համոզուած եմ թէ, անոր քով ամենափոքր համակրութիւն մը իսկ չպիտի գտնեմ: Ան իմ վրայ պիտի նայի իբր հետաքրքրական ենթակայ մը եւ իմ մասիս զեկոյց մը պիտի կարգայ Հոգեխօսական Ընկերութեան յառաջիկայ նիստին մէջ, ուր լրջօրէն պիտի վիճի այն կարելիութեան մասին թէ՛ ես անամօթաբար սրած եմ, ու զայն պիտի բաղդատէ այն հաւանականութեան հետ թէ՛ ես խենդութեան նշաններ սկսած եմ ցոյց տալ:

Ո՛չ, Ուիլսընէն օգնութիւն չպիտի խնդրեմ: Ինքզինքըս զարմանալիօրէն զուարթ ու առողջ կը զգամ: Կը կարծեմ որ գասախօսութիւնը երբեք այսքան եռանդով ըրած չէի: Ա՛, միայն թէ կարենայի սա ստուերը իմ կեանքէս հեռացնել, որքան երջանիկ պիտի ըլլայի:

Դեռ երխասարդ, որոշ հանգստաւէտութեան մէջ, առաջին կարգին վրայ՝ իմ արհեստիս մէջ, նշանուած՝ զեղեցիկ եւ սքանչելի աղջկան մը հետ, ասոնք չե՞ն անա այն

բոլորը որոնք ունենալ կը փափաքի մարդ մը:

Աշխարհի մէջ մէկ բան կայ որ զիս կը տանջէ. բայց ի՞նչ բան:

Կես գիշեր

Պիտի խենթենամ պարզապէս:

Այո՛, ահա թէ ինչ վախճան պիտի ունենայ: Պիտի խենթենամ: Արդէն հիմա հետու ալ չեմ այդ վիճակէն: Գլուխս կ'եռայ երբ այրող ձեռքերուս կը թնցնեմ զայն: Խրոչած ձիու մը պէս ամբողջ մարմինս կը դողայ:

Օ՛, ի՞նչ գիշեր էր որ անցուցի:

Այսուհանդերձ կարգ մը պատճառներ ունիմ գո՛հ ալ ըլլալու:

Իմ սպասաւորիս առջեւ ծիծաղի նիւթ ըլլալու վտանգով իսկ, դարձեալ բանալին դուռին տակէն դուրս սահեցուցի եւ այսպէս զիշերուան համար ինքզինքս բանտարկեցի: Յետոյ, տեսայ որ պատկելու համար շատ կանուխ է ու սկսայ կարգալ Տիւմայի վէպերէն մէկը: Յանկարծ, քաշկոտուեցայ. . . այո՛, քաշկոտուեցայ, անկողնէն վար քշուեցայ: Այս բացատրութիւնը միայն կրնայ նկարագրել այն ճնշող ուժը որ նուաճեց զիս: Վերմակին փաթթուեցայ, մահճակալին փայտը բռնեցի: Կը կարծեմ որ, մորեզնութեանս մէջ սկսայ սոնալ:

Ամէն ինչ անօգուտ եղաւ: Անկարող դանուեցայ: Պէտք էր որ հնազանդէի: Ինծի համար անկարելի էր օձիքըս ազատել: Սկիզբն էր միայն որ քիչ մը ընդդիմութիւն ցոյց տուի: Ազդեցութիւնը շատ աւելի ճնշիչ դարձաւ, կարենալ պայքարելու համար: Եւ դուրս ելլելու այս պարտադրութեան միացաւ գործ գրուելիք միջոցներու զօրաւոր ընդունակութիւն մը:

Մոմ մը վառեցի, ծունկի եկայ դրան առջեւ ու ջանացի քաշել բանալին, սագի փետուրի մը ծայրովը. բայց փետուրը քիչ մը կարճ էր եւ ընդհակառակը հեռացուց բանալին: Այն ատեն, հանդարտ պաղարիւնութեամբ մը, զզրոցին մէջէն առի թղթահատ մը, ու անով կրցայ քաշել բանալին:

Դուռը բացի, մտայ աշխատանոցս, ուր գրասեղանիս վրայէն առի իմ լուսանկարներէս մէկը, որուն վրայ գրեցի քանի մը բառեր, ու դրի վերարկուիս ներքին գրպանին մէջ: Յետոյ մեկնեցայ դէպի Ուիլսոնենց ընակարանը: Ամէն ինչ սքանչելի պայծառութեամբ մը կ'երեւար ինծի, եւ սակայն անջատուած կը թուէին կեանքիս մնացեալ մասէն, ինչպէս պիտի ըլլային ամէնէն կենդանի երազին մէջ պատահած միջադէպերը:

Իմ մէջս կը տիրէր տեսակ մը կրկնակ գիտակցութիւն: Նախ կար օտար եւ տիրական կամքը, որ կը ձգտէր զիս քաշել այն անձին մօտ, որուն ինք կը պատկանէր, եւ կար նաեւ աւելի տկար անձնականութիւնը որ կը բողոքէր. այս վերջինին մէջ կը ճանչնայի իմ սեփական եսս, որ անուժ կերպով կը պայքարէր ամենակարող մղուձին դէմ, ինչպէս ցոկակապով բռնուած որսի շունը կը կռուի իր շղթային դէմ: Դեռ կը յիշեմ այս ուժերուն պայքարը իմ մէջս, բայց ընաւ չեմ յիշեր իմ երթալէս եւ տանը մէջ ինչ ձեւով ընդունուելէս: Ասով մէկտեղ, Օր. Փէնէլօզայի հետ ունեցած իմ հանդիպումէս չափազանց պայծառ պատկեր մը մնացած է մտքիս մէջ:

Նէ երկնցած էր բազմոցին վրայ, այն փոքր առանձնասենեակին մէջ, ուր սովորաբար տեղի կ'ունենային մեր փորձերը: Գլուխը կը թնամ էր ձեռքին, եւ վագրի մորթէ ծածկոց մը մասամբ կը ծածկէր զինքը:

Երբ, ներս մտայ, աչքերը վեր բարձրացուց, սպասող մէկու մը ձեւովը, եւ որովհետեւ լամբարին լոյսը ուղղակի անոր դէմքին վրայ կ'իյնար, տեսայ որ նէ շատ գունատ էր եւ նիհարցած, ու աչքերուն ներքեւ ունէր մթազոյն խորունկ ծալքեր: Խնդաց ինծի, եւ ձեռքովը ցոյց տուաւ իր քովի աթոռը: Զախ ձեռքովն էր որ բրաւ այս շարժումը: Արագօրէն յառաջացայ ու բռնեցի իր ձեռքը, ու. . . այս առթիւ զգուանքով կը մտածեմ ինքզինքիս վերայ, ու զայն կը քոտ կերպով տարի շրթունքներուս: Յե՛, աոյ նստայ աթոռին վրայ, միշտ բռնած իր ձեռքը, ու իրեն տուի բերած լուսանկարս:

Խօսեցայ, խօսեցայ իրեն հանդէպ ունեցած սիրոյս մասին, իր հիւանդութեան ինծի առթած վիշտին, ինչպէս նաեւ իր ապաքինման համար զգացած ուրախութեանս մասին, եւ թէ որքա՛ն ինքզինքս դժբախտ կը զգայի, երբ գիշեր մը պէտք ըլլար իրմէ հեռու անցընել: Ինք կը մնար անշարժ, ու իմ վրայ կը ձգէր ամբարտաւան նայուածքներ եւ իր պրզօրիչ ժպիտը: Կը յիշեմ որ անգամ մը ձեռքովը շոյեց մագերս, ինչպէս շուն մը կը զգուես, ու այս շոյանքը ինծի հաճոյք պատճառեց:

Այս պարագան սարսուռ պատճառեց ինծի: Հոգիով ու մարմնով իր գերին եղայ, ու այդ վայրկեանին հաճոյք ըզգացի անոր գերի ըլլալէս: Եւ այն ատեն առաջ եկաւ նըպաստաւոր փոփոխութիւնը: Թող ինծի բնաւ չըսեն թէ Նախախնամութիւն չկայ: Աւերակին եզերքն էի, եւ ոտքերս ալ անդունդին առջեւ: Պարզ զուգադիպութեամբ մըն էր որ ճիշդ նոյն պահուն օգնութիւնը եկաւ ինծի: Ո՛չ, ո՛չ, Նախախնամութիւն մը կայ, եւ անոր ձեռքն է որ զիս ետ տարաւ անդունդին եզերքէն: Այս տիեզերքին մէջ բան մը կայ որ շատ աւելի ուժեղ է քան այս էգ սատանան, իր բոլոր խաղերով մխասին,

Ա՛հ, այսպէս մտածելը ի՞նչ սփոփանք է սրտիս համար: Երբ աչքերս անոր վրայ կը բարձրացնէի, նշմարեցի որ անոր մէջ փոփոխութիւն մը կը կատարուէր: Անոր դէմքը, որ սինչեւ այն ատեն գունատ էր, դարձած էր տըժգոյն. աչքերը մթնած էին, կողերը ծանրօրէն կ'իյնային անոնց վրայ, եւ մանաւանդ անոր ղիմագիծէն անհետացած էր խաղաղաւէտ վստահութեան երեւոյթը, բերանը կորսընցուցած էր ամբութիւնը եւ ճակատը կարծես նեղցած էր: Ու ինքը ահաբեկ ու վարանոտ կը թուէր:

Եւ երբ կը գիտէի այս փոփոխութիւնը, մտքիս մէջ տեսակ մը օրօրում զգացի: Միտքս սկսաւ պայքարիլ, կարծես թէ բուռն թափով մը կը փորձէր ազատել զինքը սեղմող օղակէն, որ ամէն վայրկեան իր ուժէն բան մը կը կորսնցնէր:

— Օսթէ՛ն, ըսաւ կիսատ ձայնով մը, մեծ համարում

ունէի վրաս. բայց բաւական զօրաւոր չեմ եղեր: Դեռ հիւանդութենէս չեմ ազէկցած, բայց չեմ կրնար աւելի երկար ապրիլ, առանց ձեզ տեսնելու: Պէտք չէ զիս լքէք, Օսթէ՛ն: Ասիկա անցողական տկարութիւն մըն է: Հինգ վայրկեանէն ինքզինքս կը գտնեմ: Պատուհանին մօտ՝ սեղանին վրայ գտնուած փոքր գաւաթը ինծի տուէք:

Միւս կողմէ ես վերստին սկսայ տիրանալ իմ հոգիիս: Որքան որ անոր մէջ ուժը կը հասնէր, նոյն չափով կը չքանար ազդեցութիւնը իմ վրայէս եւ ինքզինքս ազատ զգացի: Յարձակողական դարձայ, դառնութեամբ եւ կտտաղութեամբ լեցուն: Գոնէ անգամ մը կրցայ այս կնոջ հասկցնել թէ, իրապէս ի՞նչ են իմ ունեցած զգացումներս իրեն հանդէպ, հոգիս կը յորդէր ատելութեամբ մը, այնքան անասնական, որքան սէրը, որուն հակազդեցութիւնն էր ան: Ասիկա ընդվզող գերիին վայրենի ու ջարդարար թորթօքումն էր: Ընդունակ էի առնել իր քովը գտնուող անթացուպը եւ անով վիրաւորել իր ճակատը:

Նէ ձեռքերը առաջ երկարեց, կարծես հարուածի մը գէժմ դնելու համար, եւ իմ առջեւէս ետ քաշուելով հաւաքուեցաւ բազմոցին մէկ ծայրը:

— Խնձորօղի՛, ինձորօղի՛, ըսաւ ան օտարոտի ձայնով մը:

Գաւաթը առի եւ մէջինը պարպեցի պատուհանին առջեւ գտնուող արմաւենիի արմատներուն վրայ: Յետոյ, անոր ձեռքէն քաշեցի առի լուսանկարս, ու կտոր կտոր ըրի:

— Անա՛րգ կին, ըսի, եթէ ես պարտականութիւնս կատարէի հասարակութեան հանդէպ, դուք այս սենեակէն դուրս չպիտի ելլէիք:

— Ձեզ կը սիրեմ, Օսթէ՛ն, ձեզ կը սիրեմ, հո՛ծեց նէ:

— Այո՛, գոչեցի: Ինչպէս որ սիրեցիք Չարլզ Սէտլըրը եւ դեռ քանինե՛ր անկէ առաջ:

— Չարլզ Սէտլըր, ըսաւ նէ հեւասպառ, խօսեցա՞ւ ձեզի հետ: Ա՛խ: Չարլզ Սէտլը՛ր. Չարլզ Սէտլը՛ր:

Չայնը իր ճերմակ չրթունքներէն կը խուսափէր, ինչպէս օձի քը սուլումը:

— Այո՛, ես ձեզ կը ճանչնամ, ըսի, եւ ուրիշներ ալ պիտի ճանչնան ձեզ, աներե՛ս արարած: Դուք գիտէիք իմ վիճակս, եւ սակայն ձեր անաւոր ազդեցութիւնը գործ դրիք, զիս ձեր քով կարենալ ընդհարու համար: Կրնաք դարձեալ ընել, բայց զոնէ պիտի յիշէք իմ ձեզի ըսածս, թէ՛ ես սրտանց կը սիրեմ Օր. Մարտընը, եւ թէ դուք ինձի գարշանք, զգուանք կը պատճառէք: Ձեր միակ տեսքը, ձեր ձայնին հնչիւնը կը քաւեն զիս ատելութեամբ եւ խորշանքով լեցնելու: Միայն ձեր մասին մտածելն իսկ զիս կը զայրացնէ: Ահա թէ ի՛նչ կը զգամ ձեզի հանդէպ, եւ եթէ ուղէք ձեր խաղերով զիս դարձեալ ձեր քով քաշել, ինչպէս որ ըրիք այս իրիկուն, կ'ենթադրեմ որ բնաւ հաճոյք չպիտի զգաք ձեր սիրահարը դարձնելով մէկը՝ որ ձեզի ըսաւ թէ իրապէս ի՛նչ կը մտածէ ձեր մասին: Կըրնաք ձեզի հաճելի թուած լեզուն դնել իմ բերնիս մէջ, բայց չպիտի կրնաք մոռնալ...

Կանգ առի, որովհետեւ այս կիինը կոնակին վրայ պառկած էր, նուազած: Ինքզինքը կարող չէր զգար սինչեւ վերջը մտիկ ընելու իրեն ըսելիքներս: Յաղթանակի ի՛նչ բուռն զգայնութիւն կը զգայի, երբ կը մտածէի թէ՛ ասկէ վերջ ինչ ալ պատահէր, նէ չէր կրնար այլեւս սխալիլ իրեն հանդէպ իմ ունեցած ճշմարիտ զգացումներուս մասին:

Բայց ի՞նչ կրնար պատահիլ ասկէ վերջ: Ի՞նչ պիտի ընէի վերջը: Ձեմ համարձակիր այս մասին մտածել: Ա՛, եթէ միայն կարենայի յուսալ թէ զիս հանգիստ պիտի ձգէ: Բայց երբ մտածեմ իրեն ըսածներո՛ւս մասին... Հոգս, անգամ մը զոնէ իրմէ զօրաւոր եղած պիտի ըլլայի:

Ապրիլ 11

Այս գիշեր հազիւ քնացայ, եւ ատուռն՝ ինքզինքս այնքան նիհարցած եւ տենդոտ զգացի որ, ստիպուեցայ Փրաթ Հալտանէն խնդրել որ իմ տեղս դասախօսէ: Առաջին անգամն է որ կը բացակայիմ: Անկողնէս թելայ կէսօրին, բայց գլուխս կը ցաւի, ձեռքերս կը դողան, ու ջիղերս ալ ողբալի վիճակի մը մէջ են:

Այս իրիկուն այցելութիւն մը ընդունեցի: Կ'արեւի՞ էր հաւատար: Ուրիշընն էր, անձամբ: Նոյն պահուն իսկ կը վերադառնար Լոնտոնէն, ուր դասախօսութիւններ տուած էր, գիմակազերծ ըրած էր բժիշկ մը, շարք մը փորձեր կատարած էր մտածումի փոխանցման մասին, ընդունած էր փրօֆ. Րիշէն Փարիզէն, ժամերով դիտած էր բիւրեղ մը եւ կարգ մը արդիւնքներ ձեռք ձգած՝ նիւթին մէջ նիւթով թափանցելու խնդրի մասին: Ասոնք բոլորը մէկ անգամէն հոսեցուց ականջս ի վար:

— Բայց դուք առողջ երեւոյթ չունիք: Իսկ Օր. Փէնչլօգա կատարեալ տկարութեան մէջ է: Հասպ փորձե՞րը, ինչպէ՛ս են:

— Չգեցի:

— Վա՛յ, ինչո՛ւ համար:

— Այդ ուսումնասիրութիւնը ինձի վտանգաւոր կ'երեւայ:

Եւ յանկարծ երեւցաւ իր շագանակագոյն յուշատետրը:

— Այդ բաւական հետաքրքրական է, ըսաւ ան: Այդ ուսումնասիրութիւնը վտանգաւոր է ըսելու համար ի՛նչ պատճառներ ունիք: Խնդրե՛մ, ինձի ըսէք իրողութիւնները իրենց ժամանակագրական կարգով, մօտաւոր թուականներով, եւ արժանահաւատ վկաներու անունները իրենց որոշ հասցէներով:

— Ամէնէն առաջ, հարցուցի, կրնա՞ք ինձի ըսել թէ՛ հաւաքած էք այնպիսի պարագաներ, ուր մագնիսացնողը ազդեցութիւն ձեռք բերած է իր ենթակային վրայ եւ զայն կը գործածէ ամօթապարտ նպատակի մը համար:

— Տասնեակներով, գոչեց ան խանդավառ: Թելագրութեամբ ոճիր:

— Թելագրութեան մասին չեմ խօսիր: Կ'ակնարկեմ այն մշուճին, անգիմադրելի մղում, որ հետուն գտնուող անձի մը կողմէն կուգայ յանկարծ:

— Մտալլիո՛ւմ, աղաղակեց, յափշտակութիւն տաղնապի մը մէջ: Շատ հազուագիւտ պարագայ մըն է ատիկա: Ութը նման դէպքեր ունինք, որոնցմէ հինգը արդէն

ապացուցուած են: Արդեօք, ըսէք, չէ՞ք ուզեր որ...

Իր խանդավառութիւնը այնքան մեծ էր որ հազիւ կըրցաւ այս բառերը արտասանել,

— Ո՛չ, այդ ըսել չեմ ուզեր, պատասխանեցի: Բարի իրիկուն, կը ներէք, այս իրիկուն աղէկ չեմ զգար ինքզինքս:

Այսպէս կրցայ օձիքս ազատել: Մեկնեցաւ մատիտն ու յուշատետրը խաղցնելով: Կրնայ ըլլալ որ իմ նեղութիւններս կրելով կը տանջուի, բայց աւելի լաւ է որ զանոնք ինծի պահեմ, փոխանակ Ուիլսընի ցուցադրելու, Տօնաժամաօրի իբրեւ նիւթ: Ան բնաւ նկատի չառնէր այն բոլորը որոնք կը վերաբերին մարդկային արարածներու. անոր համար ամէն ինչ կը վերածուի դէպքերու, երեւոյթներու: Աւելի լաւ է որ մեռնիմ, քան թէ անոր խօսիմ այս խնդրի մասին:

Ապրիլ 12

Երէկուան օրը հանդարտութեամբ օրհնուած օր մը եղաւ եւ առանց միջադէպի իրիկուն մը անցուցի: Ուիլսընի հերկայութիւնը մեծ մխիթարութիւն մըն է: Հիմա ի՞նչ կրնայ ընել այս կինը: Միայն, հիմա որ լսած է իրեն ըսած խօսքերս, իմ մասին հակակրօնութիւն պիտի զգայ, ինչպէս որ ես կը զգամ իր մասին: Ո՛չ, չի կրնար, չի կըրնար, չի կրնար իբր սիրահար ունենալ մէկը՝ որ զինքը այսպէս նախատեց: Ո՛չ, կը կարծեմ որ ազատած եմ իր սէրէն...

Բայց ի՞նչ պէտք է սպասել իր ատելութենէն: Չի՞ կրնար արդեօք իր ազդեցութիւնը գործածել, վրէժը լուծելու համար:

Բա՛հ, ի՞նչ բանի կը ծառայէ այս ուրուականներով ինքզինքս սարսափեցնելը: Նէ զիս պիտի մոռնայ, պիտի մոռնայ եւ ամէն ինչ պիտի շտկուի:

Ապրիլ 13

Ձիղերս վերստացան իրենց առաձգականութիւնը: Ի՞րապէս կը կարծեմ որ յաղթեցի այդ արարածին: Բայց պէտք է խոստովանիմ թէ, առանց վախի չէ որ կ'ապրիմ:

Օր. Փէնէլօզա լաւցած է, որովհետեւ լսեցի թէ այսօր կէսօրէն վերջ պտոյտ մը ըրած է կառքով Տիկին Ուիլսընի հետ, Մեծ Պողոտային վրայ:

Ապրիլ 14

Կը փափաքիմ վերջնականապէս մեկնիլ: Անմիջապէս որ վեցամսեան վերջանայ, Ակաթին քովը պիտի փախչիմ: Կ'ընդունիմ որ իմ կողմէս ողբալի տկարութիւն մըն է ասիկա, բայց այս կինը սոսկալիօրէն կ'ազդէ ջիղերուս վրայ: Ձինքը կրկին տեսայ եւ իրեն հետ դարձեալ խօսեցայ:

Նախընթրիքէն ճիշդ վերջն էր, սենեակիս մէջ սիկարէթ մը կը ծխէի, երբոր նրբանցքին մէջ, սպասաւորիս՝ Մըրրէյի ոտքին ձայնը լսեցի: Տարտամօրէն ինծի կը թուի թէ, անոր ետեւէն երկրորդ ոտքի մը ձայնը լսեցի: Բնաւ չնեղուեցայ, հասկնալու համար թէ ո՞վ էր, երբ յանկարծ թեթեւ աղմուկ մը զիս աթոռէս հանեց, վախէս դողդղալով: Երբեք մասնաւոր ուշադրութիւն չդարձուցի թէ ի՞նչ կրնար ըլլալ անթացուպի ձայնը, բայց իմ յուզուած ջիղերս հասկցուցին ինծի թէ, փայտի չոր հարուածն էր ասիկա, խառնուած այն խուլ աղմուկին, զոր կը հանէր գետին դարնուող ոտքը:

Ու վայրկեան մը ետք սպասաւորս զայն ներս մտցուց: Նոյն իսկ չփորձեցի քաղաքավարութեան պայմանագրական ձեւերը ընել: Նէ եւս չփորձեց: Նստած տեղս կեցած էի, սիկարէթին կտորը ձեռքս, եւ անոր կը նայէի: Իր կողմէ նէ ալ ինծի նայեցաւ լուռ, եւ այս նայուածքին մէջ փորձեցի գտնել իր աչքերուն արտայայտութիւնը եւ ըսել թէ ան կեղծաւոր էր թէ անգութ:

Այդ անդթութիւնն էր, պաղ ու անողօք անդթութիւն մը:

- Է՛հ, ըսաւ նէ վերջապէս, միշտ միեւնոյն տրամադրութեան մէջն էք, որուն մէջ տեսայ ձեզ վերջին անգամ:
- Միշտ միեւնոյն տրամադրութեան մէջը եղած եմ:
- Հասկնանք իրար, փրօֆէսոր Ժիլրուա, ըսաւ ծանրութեամբ: Ես այնպիսի մէկը չեմ, որուն հետ կարելի

ըլլայ խաղալ անպատիժ կերպով, ինչպէս որ հիմա պիտի հասկնաք: Դուք էիք որ ինձմէ խնդրեցիք մասնակցիլ փորձերու շարքի մը, դուք էիք որ գրաւեցիք իմ համակրութիւնս, դուք էիք որ ինձի հանդէպ ձեր սէրը յայտնեցիք, դուք էիք որ ձեր լուսանկարը ինձի բերիք, ձեր ձեռքովը գրուած քանի մը սիրային բառերով, եւ դուք էիք որ նոյն իրիկունը յարմար դատեցիք ամէն տեսակ նախատինք թափել գլխուս, ու ինձի այնպիսի խօսքեր ուղղեցիք, զորս ոչ ոք համարձակած էր գործածել ինձի հանդէպ: Ըսէք ինձի թէ այդ խօսքերը ձեր բերնէն ելան բարկութեան վայրկեանի մը մէջ, ես պատրաստ եմ մոռնալու եւ ներելու: Ըսէք թէ չէիք ուզեր ըսել այն ինչ որ ըսիք, Օսթէ՛ն: Իրապէս զիս չէ՞ք ատեր:

Պիտի խղճալի այս տխեղձ կնոջ վրայ; իր այսքան սիրային աղաչանքին ու խանդին համար, հակառակ իր նայուածքի սպառնալիքին: Բայց երբ մտածեցի անցուցած դժնդակ փորձառութիւններս, սիրտս կարծրացաւ կայծքարի մը պէս:

— Եթէ երբեք սիրոյ մասին խօսած եմ ձեզի, ըսի, շատ լաւ գիտէք որ ձեր ձայնն էր որ կը խօսէր եւ ոչ թէ իմ: Միակ անկեղծ խօսքը զոր երբեւիցէ ձեզի խօսած եմ, մեր վերջին տեսակցութեան մէջ ձեր լսած բառերն են:

— Դիտեմ, մէկը կայ որ ձեզ լեցուցած է ինձի դէմ: Ան ըլլալու է:

Ու իր անթացուպով գետնին զարկաւ:

— Է՛, վերսկսաւ նէ, դուք շաւ լաւ գիտէք թէ, կըրնամ ձեզի այս վայրկեանիս իսկ պարտադրել որ որսի շունի մը պէս ոռքերուս առջեւ պառկիք: Զիս այլեւս տկար պահերուս մէջ չպիտի գտնէք, ուր պիտի կրնաք զիս անարդել անպատիժ: Զգուշութիւն ըրէք ձեր ըրածներուն, փրօֆէսօր Ժիրլուա՛: Դուք սոսկալի վիճակի մը մէջ էք, կ'երեւի թէ դուք դեռ բնաւ նկատի չէք առած այն ազդեցութիւնը որ ձեր վրայ ունիմ:

Ուսերս ցնցեցի եւ գլուխս անդին դարձուցի:

— Լա՛ւ, վերսկսաւ ան դադարէ մը ետք, եթէ դուք

նախատէք իմ սէրս, կը տեսնենք թէ վախը ի՛նչ կրնայ ընել: Կը խնդաք, բայց պիտի գայ այն օրը, երբ բարձրադաղակ ներողութիւն պիտի խնդրէք ինձմէ: Այո՛, ինչքան ալ հպարտ ըլլաք, բայց դարձեալ ոռքերուս առջեւ պիտի քաշկոպուիք, եւ պիտի անիծէք այն օրը՝ երբ զիս՝ ձեր լաւագոյն բարեկամուհին, ձեզի չափազանց անգութ թշնամի դարձուցիք: Զգուշացէ՛ք, փրօֆէսօր Ժիրլուա:

Տեսայ ձերմակ ձեռք մը որ օդին մէջ կը շարժէր, ինչպէս նաեւ դէմք մը որ ոչինչ ունէր մարդկային, այնքան տակնուվրայ եղած էր կիրքէն: Վայրկեան մը ետք մեկնած էր. լսեցի իր կաղալուն, ինչպէս նաեւ անթացուպին ձայնը նրբանցքին մէջ: Բայց սրտիս վրայ ծանրութիւն մը ձգեց: Ապագայ դժբախտութեանց մասին տարտամ նախազգացումներ զիս կը ճնշէին:

Ի դուր ջանք ըրի ինքզինքս համոզելու համար որ, ատոնք բարկութեան փուճ խօսքեր են: Շատ լաւ կը յիշեմ անոր անողորմ աչքերը, կարծելու համար որ անոնք փուճ խօսքեր էին: Ի՞նչ ընել սակայն: Ափսո՛ս, ի՞նչ ընել: Այլեւս իմ հոգիիս տէրը չեմ: Այս անարգ մակարոյժը ուրեմն ամէն վայրկեան հոն պիտի կրնայ մտնել, եւ այն տեսն...

Պէտք է որ մէկու մը ըսեմ իմ ահաւոր գաղտնիքս, — պէ՛տք է որ ըսեմ, այլապէս պիտի խենդենամ: Ինձի համակիր մէկը ունի՞մ որ կարենար խորհուրդ տալ: Ուիլսը՞նը. — պէտք չէ անոր մասին մտածել: Չալրզ Սէտլըրը զիս պիտի հասկնայ միայն այն չափով, ուր գացած է իր փորձառութիւնը: Փրաթ՝ Հալտա՛նը. — խիստ հաւասարակըջիւ, չափազանց ողջամիտ եւ խոհուն մարդ մըն է ան:

Ուրեմն երթամ զինքը գտնելու, ամէն բան պիտի ըսեմ անոր: Աստուած տար որ ինձի խորհուրդ տալու ի վիճակի ըլլար:

Իրիկուան ժամը 6.45

Ո՛չ, անօգուտ է, ոչ մէկ մարդկային օգնութիւն չի կրնար օգտակար ըլլալ ինձի: Պէտք է որ ես միմակս պայքարիմ: Երկու ձամբայ կը ներկայանայ ինձի. — կամ այս

կնոջ սիրահարը ըլլալ, կամ թէ տառապիլ հալածանքներէն որոնց նէ պիտի կրնայ ենթարկել զիս: Եւ եթէ ոչ մէկը պատահի, սարսափի դժոխքի մը մէջ պիտի ապրիմ: Բայց թո՛ղ զիս տանջէ. թո՛ղ զիս խենթութեան մղէ, թո՛ղ ըսպաննէ, երբե՛ք, երբե՛ք, երբեք տեղի չպիտի տամ: Կըրնա՞յ աւելի գէշ բանի մը ենթարկել զիս քան Ակաթի կորուստը, քան ստախօս մը ըլլալու ստուգութիւնը. մարդ մը՝ որ կորսնցուցած է ճէնթլմէնի մը բոլոր իրաւունքները:

Փրաթ Հալտանը շատ սիրալիր էր եւ իմ պատմութիւնս մտիկ ըրաւ մեծ քաղաքավարութեամբ: Բայց տեսնելով միայն իր գէժքին միապաղաղ գիծերը, իր նայուածքին դանդաղութիւնը, իր սենեակը լեցնող ծանր կարասիները, բաւական դժուարութիւն քաշեցի իրեն ըսելու համար այն բոլորը՝ որոնց համար հոն գացած էի: Ամբողջ շրջապատը չափազանց նիւթական էր: Եւ յետոյ, ես ինքս ի՞նչ պիտի կրնայի ըսել ասկէ ամիս մը առաջ, եթէ պաշտօնակից մը գար ինծի պատմէր դիւանարական պատմութիւն մը: Թերեւս ես աւելի քիչ համբերութիւն ցոյց տայի: Ու այս պարագային ան ըսածներս նօթագրեց, ինծի հարցուց թէ որքա՞ն թէյ կը խմեմ, քանի՞ ժամ կը քնանամ, միտքս շատ կը յոգնեցնե՞մ աշխատանքով, թէ գլխու յանկարծական ցաւեր ունի՞մ, գէշ երազներ կը տեսնե՞մ, ականջներս կը խօսի՞ն, աչքերս կը փայլատակե՞ն, — այնքան հարցումներ, որոնք ինծի ցոյց տուին թէ՛ իմ տառապանքներուս մէջ ուղեղային արիւնախոնու մէ տարբեր բան մը չէր տեսներ:

Կարճ խօսքով բաց օդին մէջ մարզանքներ ընելու եւ ջղային գրգռութենէ խուսափելու համար սովորական կարգ մը բաներ ըսելէ վերջ զիս ձամբեց: Դեղագիր մըն գրեց, զոր ձմրթկեցի եւ գետը նետեցի:

Ո՛չ, ոեւէ օգնութիւն չպիտի գտնեմ մարդկային ոեւէ էակէ: Եթէ ուրիշներու գիմեմ, կրնայ պատահիլ որ անոնք իրարու հետ համաձայնին եւ զիս յիմարանոց մը զրկեն: Ինչ որ կրնամ ընել, այդ քաջութիւն ցոյց տալն է,

Դարուն է, այնքան սքանչելի որ կարծես բնաւ տեսնուած չէր այդպիսին: Դուրսը կանաչութիւն է, քաղցր ու գեղեցիկ, Ա՛խ, ի՛նչ հակադրութիւն արտաքին բնութեան եւ իմ հոգիիս միջեւ, զոր կը կրծեն կասկածն ու սարսափը:

Այսօր անցաւ առանց միջադէպի: Բայց ինքզինքս անդունդի մը եզերքը կը զգամ: Գիտեմ ասիկա եւ սակայն կ'երթամ. համաձայն կեանքիս սովորական ճամբուն: Լոյսի միակ ձառագայթը որ կեանքիս մէջ կ'իյնայ, այն է որ Ակաթը երջանիկ է. առողջ եւ ոեւէ վտանգէ զերծ: Եթէ սակայն սա վհուկը կարենար իր ձեռքերը դնել մեր երկուքին ալ վրայ, ինչե՞ր չէր կրնար ընել:

Այս կիներ իր հալածանքներուն մէջ հնարամիտ է. ան գիտէ թէ որքա՞ն կը սիրեմ իմ աշխատութիւնս, եւ ի՛նչ մեծ կարեւորութիւն կուտան իմ դասախօսութիւններուս: Որով, այս կողմին վրայ կ'ուղղէ իր յարձակումները: Կը զգամ որ ի վերջոյ պիտի կորսնցնեմ փրօֆէսորի աթոռս: Բայց պիտի սայքարիմ մինչեւ որ վերջնական հարուածը ստանամ: Առանց պայքարի չէ որ նէ պիտի կրնայ զիս որսալ:

Այս առտուան դասախօսութեանս միջոցին վրաս ոեւէ փոփոխութիւն մը չնշմարեցի, բացի մէկ կամ երկու վայրկեանի համար ունեցած գլխու պտոյտս եւ աչքերու խաւարումս, որոնք չուտ անհետացան: Ընդհակառակը, ինքզինքս շնորհաւորեցի, որովհետեւ կրցայ նիւթս հետաքրքրական ու պայծառ դարձնել: Կը դասախօսէի արեան կարմիր գնդիկներու պաշտօններուն մասին: Այսուհանդերձ, յանկարծակիի եկայ, երբ դասախօսութենէս անմիջապէս ետք ուսանող մը քիմիական աշխատանոցս մտաւ եւ ըսաւ ինծի թէ, զարմանալի կը գտնէ որ մեծ տարբերութիւն կայ նոյն նիւթի մասին իմ ըսածներուս եւ առձեռն դասադրքերու գրածներուն միջեւ: Ինք ցոյց տուաւ

իր նօթատետրը, ուր տեսայ թէ դասախօսութեան մէկ մասին մէջ ամէնէն ընդդեցուցիչ եւ ամէնէն հակադիտական հերետիկոսութիւնները ըսած եմ: Բնականաբար պօռացի, բողոքեցի, ըսելով թէ լաւ չէ հասկցած ըսածս, բայց բողոքատելով իր եւ ընկերներուն նօթերը, եզրակացուցի թէ իրաւունք ունէր եւ թէ՛ իրապէս անհեթեթ բաներ դուրս տուեր եմ: Այս պարագան վերագրեցի ստային անցողական ցրուումի մը, եւ զգացի թէ ասիկա արդէն սկզբնաւորութիւնն է շարքի մը:

Վեցամսեան վերջնալու համար մէկ ամիս մնաց տա՛ր Աստուած որ մինչեւ այն ատեն ինքզինքս լաւ պահէի:

Ապրիլ 26

Տասը օր անցաւ, եւ ես չկրցայ քաջութիւն ունենալ յուշատետրս օրը օրին շարունակելու համար: Ինչո՞ւ արձանագրել այնպիսի բաները, որոնք զիս կը ստորնացնեն, կ'անպատուեն: Երդում ըրի, մէյ մը՝ զայն չբանալու համար: Եւ սակայն, սովորութեան ուժը այնքան մեծ է որ, ահաւասիկ անգամ մըն ալ կը զբաղիմ, նօթագրելու իմ ահաւոր փորձերս, ձիչդ այն անձնասպանին պէս, որ պիտի նօթագրէր զինքը սպաննող թոյնին ըրած ազդեցութիւնները:

Ահաւասիկ, նախատեսած ճարճատու մտաջ եկաւ, և երէկ իսկ: Համալսարանի տնօրէնութիւնը զիս հրաժարեցուց: Ըրին այս բանը խիստ մեծ փափկանկատութեամբ, պատճառաբանելով որ անիկա ժամանակաւոր էր, եւ փափաքելով որ մտային յոգնութեան առաջ բերած հետեւանքներէն ազատիմ եւ ի վիճակի ըլլամ լաւանալու: Բայց եղածը եղած էր.— ես այլեւս փրօֆէսօր ժիրքուա չեմ: Քիմիական աշխատանոցը միշտ իմ ղեկավարութեանս տակ է, բայց կը սպասեմ որ ան ալ շուտով առնուի ձեռքէս:

Իրողութիւնն է որ, իմ դասախօսութիւններս ծիծաղի նիւթ դարձած էին համալսարանին մէջ: Իմ դասախօսութեանս ամիթատորներ կը լեցուէր ուսանողներով, որոնք կուգային տեսնելու եւ լսելու թէ՛ ի՞նչ պիտի ընէր ու ը-

սէր արտակերպոն փրօֆէսօրը: Հոս՝ իմ ստորնացմանս մանրամասնութեանց մէջ չեմ կրնար մտնել:

Ա՛խ, ի՞նչ դիւային կիւն. ծաղրածութիւն չմնաց, յիմարութիւն չմնաց, որ ինծի չստիպէր դործելու: Դասախօսութիւնը կը սկսէի որոշ ու պատշաճ խօսքերով, բայց միշտ այն զգայութեամբ թէ՛ միտքս խաւարման մը պիտի ենթարկուի իսկոյն: Այն ատեն. զգալով ազդեցութիւնը, կը պայքարէի անոր դէմ, բոռնցքներս սեղմելով, քըրտինքներս ճակտիս վրայ, մինչ միւս կողմէ՛ իմ անկապակից խօսքերուս սպասող ուսանողները կը տեսնէին իմ դալարումներս եւ խնդալէն կը մարէին իրենց փրօֆէսօրին կապկուրթիւններուն վրայ:

Յետոյ, երբ ազդեցութիւնը՝ ըստ ըստի տիրէր վրաս, ամէնէն անձոռնի բաները ըսել կուտար ինծի: Խենդ ու խելաւոր գուարճախօսութիւններ կ'ընէի, զգացական նախադասութիւններ կ'արտաստանէի, կարծես թէ բաժակաճառ մը կը խօսէի, քթիս սակէն ժողովրդական երգեր կը մըռլտայի, անքաղաքավար կերպով ներկայ եղողներէն մէկուն կամ միւսին դէմ մը խօսէի:

Յետոյ, յանկարծ ուղեղս կը դառնէր իր պայծառութիւնը եւ կը վերսկսէի դասախօսութիւնս ու կը վերջացնէի պատշաճօրէն: Չարմանալի ոչինչ կայ, երբ իմ ընթացքըս խօսակցութեան առարկայ եղաւ զանազան գօլթններու մէջ: Չարմանալի ոչինչ կայ, երբ համալսարանի տնօրէնութիւնը ստիպուած եղաւ պաշտօնապէս հաստատելու այս դայթակղութիւնը:

Ա՛խ, դիւային կիւն:

Ու ինչ որ այս բոլորին մէջ ամէնէն աւելի սոսկալի է՝ իմ միայնութիւնս է: Ահաւասիկ անգլիական պատուհանի մը հասարակ որմնածերպին մէջն եմ, որ կը նայի անգլիական հասարակ փողոցի մը վրայ իր դեգերող ոստիկաններով, ու ետիս կը ցցուի ստուեր մը՝ որ ոչ այս դարէն է և ոչ ալ այս միջավայրէն:

Գիտութեան երկրի այս կեդրոնին մէջ ջախջախուած եմ ուժի մը կողմէ, որու մասին գիտութիւնը բան չի գի-

տեր: Ոչ մէկ դատաւոր ինծի մտիկ պիտի ընէր. ոչ մէկ թերթ չպիտի ուզէր արձագանգ ըլլալ իմ գլխուս եկածի մասին եւ ոչ մէկ բժիշկ չպիտի ընդունէր իմ վիճակիս ակտանշանները: Իմ ամէնէն մտերիմ բարեկամներս անոր մէջ պիտի տեսնէին ուղեղի խանգարում միայն: Ու այսպէս նմաններուն հետ ամէն կապ կորսնցուցի:

Ա՛խ, սատանայական կին. բայց թող գո՛րչ ըլլայ, զիս շատ հեռուները կրնայ տանիլ ան: Երբ օրէնքը ձեզի համար բան մը չի կրնար ընել, դուք կրնաք օրէնք մը շինել ձեզի համար:

Այդ կիւնը երէկ իրիկուն ինծի հանդիպեցաւ Մեծ Պորտային վրայ եւ ինծի հետ խօսեցաւ: Թերեւս բախտաւորութիւն մըն էր իրեն համար որ, այս հանդիպումը տեղի չունեցաւ զիւղի ամայի ճամբու մացառներուն մէջ: Պաղ ժպտով մը ինծի հարցուց թէ, արդեօք քիչ մը շրակուած եմ: Չգիջեցայ իրեն պատասխանելու:

— Պէտք է պտուտակը ուրիշ կողմ դարձնել, ըսաւ նէ: Ա՛, զգուշացէք կի՛ն, զգուշացէ՛ք: Ձեր օձիքը անգամ մը ձեռքս անցաւ. թերեւս ուրիշ նոր պատեհութիւն մը ներկայանայ, ո՛վ գիտէ:

Ապրիլ 28

Վաստխօսութիւններու ընդհատումը գոնէ այն արդիւնքը ունեցաւ որ, ան զրկուեցաւ զիս հալածելու միջոցներէն, եւ այսպէս կրցայ երկու օր հանգիստ ու երջանիկ ապրիլ: Վերջ ի վերջոյ օրէն պատճառ մը չունիմ յուսահատելու: Ամէն կողմէ համակրութեան արտայայտութիւններ կը հասնին ինծի, եւ ամէն մարդ կ'ընդունի որ գիտութեան իմ նուիրումս ու հետազօտութիւններուս զբժընդակ բնոյթը խանգարած են ջգային զրութիւնս: Համալսարանի տնօրէնութիւնը ինծի զրկած էր նամակ մը, գրուած չափազանց սիրայիր սճով մը, ուր ինծի կը յանձնարարէր երկար ճամբորդութիւն մը կատարել, եւ այն համոզումն ու յոյսը կը յայտնէր որ, ամառնային վեցամըսեայի սկզբնաւորութեան ի վիճակի պիտի կրնամ ըլլալ վերսկսելու իմ դաստիարակութիւններս: Ոչ մէկ բան ա-

ւելի հաճելի էին, քան այն խօսքերը, ուր ակնարկութիւն կ'ըլլար իմ անցեալիս եւ համալսարանին մատուցած ծառայութիւններու մասին:

Միայն դժբախտութեան մէջ է որ մարդ կրնայ ապացոյցը ունենալ իր փողովդրականութեան:

Այս արարածը թերեւս պիտի յոգնի զիս տանջելէ, եւ այն ատեն ամէն ինչ կարգի պիտի մտնէ:

Ապրիլ 29

Մեր թմրած փոքրիկ քաղաքը իր զգայացունց փոքրիկ դէպքը ունեցաւ: Ոեւէ ոճրբի սովորական ձեւը, այն է որ, աղմկարար գինովին մէկը ջարդուփշուր կ'ընէ փողօցին մէկ քանի լապտերները կամ կը կռուի ոտտիկանի մը հետ:

Բայց, առջի գիշեր, փորձ մը եղած է Անգլ. Դրամատան մասնաձեւը զուռը կտորելու, եւ հետեւաբար հոս ամէն մարդ յուզուած է: Դրամատան տնօրէնը, Փարքըրսըն, իմ մտերիմ բարեկամներէս է, եւ երբ պտոյտով մը անկէ կ'անցնէի, զինքը գտայ տակնուվրայ վիճակի մէջ: Եթէ գողերը յաջողէին մտնել դրամատան մէջ, դեռ գործ պիտի ունենային դրամարկղներուն հետ, այնպէս որ պաշտպանութիւնը աւելի լաւ զինուած էր քան թէ յարձակումը: Ու արդարեւ, այս վերջինը մեծ բան մը եղած ըլլալու չէ: Դեռնայարկի երկու պատուհանները հետքերը կը կրեն մկրատի մը կամ ուրիշ գործիքի մը, որ տակէն մտցուած է, զանոնք բռնի բանալու համար:

Ոտտիկանութիւնը հետքը գտած պէտք է ըլլայ, որովհետեւ տախտակամածը նոյն օրը կանանչ ներկուած է եղեր, այնպէս որ այս ներկին նշանները պէտք է գտնուին գողին ձեռքերուն կամ հագուստներուն վրայ:

Իրիկուան ժամը 4

Ա՛խ, անիծեա՛լ կին, երբ'ցս անիծեալ կին: Հո՛գս, ինքը ամէնէն ուժեղը չպիտի ըլլայ, ո՛չ չպիտի ըլլայ: Բայց ի՛նչ սատանայ աղջիկ: Համալսարանի արժո՞տ կորսընցնել տուաւ ինծի, հիմա ալ կը խաղայ պատիւիս հետ: Ուրեմն անոր դէմ բան մը չեմ կրնար ընել, ոչ ինչ, եթէ

ուչ... Բայց որքան ալ հոգիս բերանս եկած ըլլայ, դարձեալ չեմ կրնար հաշտուիլ այս գաղափարին հետ:

Ժամ մը առաջ ննջասենեակս մտայ ու հայելիին առջեւ մազերս կը սանտրէի, երբ աչքիս զարկաւ բան մը որ զիս այնքան տկարացուց, վախէս այնքան սառեցուց որ, նստայ անկողնիս եզերքը եւ սկսայ լալ: Տարիներէ ի վեր չէի լացած, բայց այս անգամ իմ ջղային ամբողջ սեփերս ինձմէ կը հեռանային: Վիշտի ու բարկութեան դորաւոր տագնապի մը մէջ հազիւ կրնայի հեծկտալ:

Տեսային բաճկոնս, որ սովորաբար կը հագնէի ճաշէն վերջը, կախուած էր հանդերձակալին մօտ՝ զգեստակալէ մը, եւ որուն աջ թեւը՝ արմուկէն մինչեւ դաստակը ծածկուած էր կանանչ ներկի խաւով մը: Ահա ուրեմն թէ ի՞նչ կը հասկնար պտուտակի ուրիշ դարձուածք մը ըսելով: Հասարակութեան մէջ զիս իբր ապուշ խայտառակեց, հիմա ալ կ'ուզէ զիս իբր ոճրագործ պախարակել: Այս անդամ ձախողեցաւ, բայց յետոյ... չեմ համարձակիր ասոր վրայ մտածել:

Հապա Ակաթը, հապա ծերունի մա՛յրս:

Աւելի լաւ է որ մեռնիմ:

Այո՛, ասիկա երկրորդ պտուտակի դարձուածքն է, ու անտարակոյս՝ ա՛յս ըզել կ'ուզէր, երբ ինձի յայտարարեց որ, գնո չէի կրնար երեւակայել թէ ի՞նչ մեծ է իմ վրաս ունեցած իր ազդեցութիւնը: Կրկին անգամ կարգացի իրեն հետ ունեցած խօսակցութեանս մասին գրած նօթերս, որոնց մէջ տեսայ թէ իր կողմէ եղած թեթեւ ճիգ մը ենթական գիտակից կը դարձնէ, եւ թէ աւելի խոշոր ճիգ մը զայն անգիտակից կ'ընէ:

Վերջին գիշերը ես ընդորովին անգիտակից էի: Կրնամ երզում ընել թէ անկողնիս մէջ խորունկ քուն մը կը քաշէի, առանց նոյն իսկ երազելու: Եւ սակայն, ահաւասիկ նշաններ, որոնք կը հաստատեն թէ հագուեր եմ, դուրս ելեր եմ, փորձեր եմ բռնի բանալ Դրամատան պատուհանները եւ թէ յետոյ առնն եկեր եմ:

Տեսնուեցա՞յ արդեօք: Հաւանական է որ գործի վրայ

եղած ատենս զիս տեսած են եւ միջեւ տունս ալ ինձի հետեւած են:

Ա՛խ, կեանքս ի՞նչ դժոխք եղաւ. ոչ հանգիստ ունիմ ոչ խաղաղութիւն, բայց համբերութիւնս շուտով պիտի ըսպառի:

Իրիկուան ժամը 10

Բաճկոնս մաքրեցի «թէրէպէնթին»ով: Չեմ կարծեր որ զիս տեսած ըլլան: Պտուտակի բանալիովս է որ նշան ձգեր եմ. զայն գտայ ներկով թաթխուած վիճակի մէջ, ու մաքրեցի զայն:

Գլուխս պայթելու աստիճան կը ցաւի: «Անթիփիրին»ի հինգ հատիկ կլլեցի: Եթէ Ակաթը չըլլար յիսուն հատ կըլլած էի ու ամէն բան վերջացած կ'ըլլար:

Մայիս 3

Երեք օր հանգիստ: Այս դժոխային սատանուհին՝ մուկին հետ խաղացող կատուին պէս կ'ընէ: Օճիքս կը ձգէ, կրկին վրաս ցատկելու համար: Աւելի շատ կը ճանչնամ այն ատեն՝ երբ ամէն ինչ խաղաղ է:

Ֆիզիքական վիճակս ողբալի է. — անընդհատ կլթիկ կ'ունենամ եւ ձախ կոպս վար քաշուած է: Լսեցի որ Մարտընները յաջորդ օրը պիտի վերադառնան: Չեմ գիտեր թէ ասկէ գո՞հ եմ թէ ոչ նեղուած: Անոնք Լոնտոնի մէջ ապահով էին. անգամ մը որ հոս ըլլային, կրնայ ըլլալ որ անոնք ալ բռնուէին դժբախտութեան այն ոստայնին մէջ ուր ես կը չարչարուիմ: Պէտք է որ այս մասին խօսիմ իրենց հետ:

Ինձի համար անկարելի է ամուսնանալ Ակաթի հետ, որքան ատեն որ վստահ չեմ թէ իմ արարքներուս պատասխանատուն եմ: Այո՛, պէտք է որ անոնց խօսիմ այս մասին, եթէ նոյն իսկ ասիկա մեր միջեւ խզում առաջ բերէ:

Այս իրիկուն է Համալսարանի Պարահանդէսը, պէտք է է որ ես ալ երթամ: Աստուած գիտէ որ, զուարճանալու համար այսքան քիչ արամազիր եղած չէի բնաւ, բայց պէտք չէ որ ըսեն թէ, ես հասարակութեան մէջ երեւալու ի վիճակի չեմ: Եթէ զիս հոն տեսնեն, եթէ քիչ մը կարե-

նամ խօսիլ Համալսարանի նախկին պաշտօնակիցներու հետ, բաւական ապացուցած պիտի ըլլամ թէ՛ աւարդար բան եղած էր զիս իմ աթոռէս հրատարեցնելը:

Իրիկուան ժամը 11.30

Գացի պարահանդէսը: Չարլզ Սէտլըրը եւ ես միասին դացինք, բայց ես անկէ առաջ մեկնեցայ: Այսուհանդերձ տունս իրեն պիտի սպասէի, որովհետեւ կը վախնայի որ այս օրերս գիշերները ինքզինքս քունի կը յանձնեմ: Չըւարթ. գործնական երիտասարդ մըն է ան, որուն խօսակցութիւնը պիտի ամրացնէ ջիղերս: Վերջապէս, երեկոյթը սքանչելի էր: Խօսեցայ այն բոլոր մարդոց հետ, որոնք ունէ հեղինակութիւն ունին. եւ կարծեմ անոնց հաստատեցի թէ, իմ աթոռս դեռ պարապ չէ: Անզգամ կի՛նն ալ ներկայ էր այս պարահանդէսին: Նէ չէր կրնար պարել եւ նստած էր Տիկին Ուիլսոնի հետ: Շատ անգամներ անոր նայուածքը յառեցաւ իմ վրաս: Սրահը աչքէ անցուցած ատենս՝ այս էր որ տեսայ գրեթէ ամէնէն վերջը: Երբեմն զինքը կը լրտեսէի, անոր ուղղութեան շեղակի դիրքով մը նստած ըլլալով, ու տեսայ որ նայուածքովը մէկու մը կը հետեւէր: Չարլզ Սէտլըրն էր ասիկա, որ նոյն պահուն կը պարէր Թըրզթըն օրիորդներու կրտսեռին հետ: Այս աղջկան երեւոյթէն դատելով, Սէտլըրը երջանիկ էր, որովհետեւ ան ինծի պէս չէր գալարուեր այս անդամ կնոջ ձեռքին մէջ: Չի գիտեր թէ ի՞նչ բանէ օձիքը ազատեր է:

Փողոցին մէջ Սէտլըրի ոտքին ձայնը կը լսեմ. վար իջնեմ որ ներս գայ: Եթէ կ'ուզէ...

Մայիս 4

Ինչո՞ւ համար այսպէս առջի գիշերը դուրս ելեր եմ: Ես դուրս չելայ, կամ գոնէ այդ մասին միտքս ունէ բան մը չկայ: Բայց միւս կողմէ չեմ կրնար յիշել պառկելս: Այս առտու մէկ ձեռքս քիչ մը շատ ուռած է եւ բնաւ չեմ յիշեր ունէ կերպով վիրաւորուած ըլլալս: Միւս կողմէ երէկ հանդէսին հետեւանքով ինքզինքս շատ լաւ կը զգամ: Սակայն չեմ կրնար հասկնալ թէ, ինչպէ՞ս կ'ըլլայ որ Չարլզ Սէտլըրի չհանդիպեցայ բնաւ, երբ այնքան շատ կ'ուզէի

զինքը տեսնել:

Կրնայ ըլլալ, Աստուած իմ, եւ շատ հաւանական է ասիկա: Կրնա՞յ ըլլալ որ սա ջատուկ կի՛նը զիս նորէն գիշերային արկածախնդրութեան մը զրկած է: Երթամ Սէտլըրը տեսնեմ եւ հարցնեմ անոր:

Կեսօր

Կացութիւնս խիստ տաղնապալի է: Այլեւս այս կեանքը չարժեր ապրիլ: Բայց եթէ ես պիտի մեռնիմ, պէտք է որ ան ալ մեռնի: Չեմ ընդունիր որ նէ իմ մահէն վերջ ապրի, որպէսզի ինծի պէս ուրիշ մըն ալ չխենթեցնէ: Ոչ, այլեւս համբերութիւնս սպառած է:

Նէ զիս այլսարհի ամէնէն յուսահատ եւ ամէնէն վրտանդաւոր էակը դարձուց: Աստուած գիտէ թէ ես բնաւ ընդունակ չեմ եղած ձանձի մը իսկ չարութիւն ընելու, և սակայն եթէ մէյ մը ձեռքս այս կնոջ վրայ դնեմ, վստահ եմ որ տակէն ողջ չպիտի ելլէ: Այսօր զինքը պիտի տեսնեմ, եւ պիտի սորվի թէ ի՞նչ պէտք է սպասէ ինձմէ:

Սէտլըրի տունը գացի, եւ բաւական զարմայայ՝ երբ զինքը գտայ անկողնին մէջ: Երբ ներս մտայ, անկողնին մէջ նստաւ ու ինծի դարձուց դէմք մը, որուն տեսքը զիս տակնուվրայ ըրաւ:

— Է՛, Սէտլը՛ր, ի՞նչ պատահեցաւ:

Բայց խօսած միջոցիս սիրտս կարծես կը սառէր:

— Ժիրլուա՛, պատասխանեց ինծի, երբեցնելով իր ուռած շրթունքները, քանի մը շարքից ի վեր ինքզինքիս կը հարցնեմ թէ՛ արդեօք խենթեցած չէ՞ք: Ալ հիմա վրստան եմ, եւ ասկէ զատ վստահ եմ որ դուք վտանգաւոր խենթ մըն էք: Եթէ վստահ ըլլայի թէ այս գայթակղութիւնը համալսարանի անուանին չպիտի վնասէր, այս պահուն ոստիկանութեան ձեռքը պիտի ըլլայիք:

— Ի՞նչ ըսել կ'ուզէք... գոչեցի:

— Ահա թէ ինչ ըսել կ'ուզեմ: Երէկ իրիկուն, անմիջապէս որ դուռը բացի, վրաս յարձակեցաք: Երկու բռնուցքներով երեսիս զարկիք, զիս գետինը նետեցիք, ոտքի կատաղի հարուածներ տուիք կողերուս, եւ գրեթէ նըւաղած վիճակի մէջ զիս փողոցը ձգեցիք: Նայեցէք ձեր ձեռքին, որ ձեզի դէմ կը վկայէ:

Այո՛, ճիշդ էր ըսածը, ձեռքս՝ դաստակէն սկսեալ ու-
ռած էր: Ի՞նչ ընել:

Թէպէտեւ ան համոզուած էր իմ խենթութեանս մա-
տին, բայց պէտք էր որ ամէն բան ըսէի իրեն: Նստայ իր
մանձակալին քովը եւ պատմեցի իմ տանջանքներս՝ սկիզ-
բէն սկսեալ: Բոլորը ըսի իրեն, դողացող ձեռքերով եւ
այնպիսի լեզուով մը՝ որուն ջերմութիւնը ամէնէն սկսեալ
տիկ մարդն անգամ կը համոզէր:

— Այդ կինը զիս կ'ատէ, քե՛զ ալ կ'ատէ, դոչեցի: Ե-
րէկ իրեկուն իր վրէժը մեր երկուքէն ալ լուծեց միեւնոյն
ատեն: Նէ տեսաւ պարահանդէսէն իմ ելլելս. քու ելլելդ ալ
տեսած ըլլալու է: Նէ դիտէր թէ որքան ատեն պէտք էր
որ դուք տուն երթայիք. այն ատեն գործ դրաւ իր ոճ-
րային ամբողջ կամքը: Ա՛խ, մեր ձմուռած դէմքը շատ քիչ
բան է իմ հոգիս արհեստող վէրքերուն քով:

Սէտլըրը ազդուեցաւ պատմութենէս, որուն ճշմար-
տութիւնը բացայայտ էր:

— Այո՛, այո՛, մըմնջեց, տեսաւ սրահէն դուրս ել-
լելս: Նէ ընդունակ է այդ բանին. բայց կարելի՞ բան է
որ ձեզ այնքան փճացուցած ըլլայ: Կա՛ւ, ուրեմն ի՞նչ կը
խորհիք ընել:

— Վերջ մը դնել ասոր, ըսի: Կատարելապէս հոգիս բե-
րանս եկած է: Այսօր ազդարարութիւն պիտի ընեմ իրեն
եւ յաջորդ անգամը վերջինը պիտի ըլլայ:

— Անխոհեմութիւն մի՛ ընէք, ըսաւ ան:

— Անխոհեմութիւն չէ, դոչեցի, միակ անխոհեմու-
թիւնը ժամ մը աւելի ուշացնելն է:

Ասիկա ըսելով սենեակէն դուրս նստուեցայ:

Հիմա, ահաւասիկ կը գտնուիմ դէպքի մը նախընթո-
րին, որ կրնայ կեանքիս մեծ տպգնապը ըլլալ: Ու անմի-
ջապէս գործի պիտի անցնիմ:

Այսօր մեծ արդիւնք մը ձեռք ձգեցի, որովհետեւ
կրցայ մէկը համոզել, ընդունելու համար իմ հրէշային
արկածիս իրակամութիւնը: Ու երբ վատթաբաղոյնը պա-
տահի, այս յուշատետրս մէջտեղն է, ցոյց խալու համար

թէ ինչ աստիճան ծայրայեղութեան մղուած եմ:

Իրիկուեր

Երբ՝ Ուիլսընի տունը գացի. անմիջապէս վեր հրամ-
ցուցին, ու զայն գտայ Օր. Փէնէլօղայի քովը: Ամբողջ կէս
ժամ մտիկ ըրի անոր ազմկարար շատախօսութիւնը՝ ոգի-
ներու բաղխումներուն ճշգրիտ բնօրհի մասին, մինչ միւ-
սը եւ ես լուս կը մնայինք, ծուռ ծուռ նայելով իրարու:
Անոր նայուածքին մէջ կը կարգայի չարաշուք հաճոյք մը.
Իմ նայուածքիս մէջ ալ ան կարգացած ըլլալու էր ատե-
լութիւն եւ սպաննալիք:

Անոր խօսք ուղղելու համար յուսահատած էի արդէն:
Երբ Ուիլսընը կանչուելով հեռացաւ սենեակէն, քանի մը
վայրկեան ատանձին մնացինք:

— Ե՛, փրօֆէսօր Ժիրուա՛, ըսաւ նէ ինձի դառն ժը-
պիտով մը՝ որ իրեն յատուկ էր, կամ աւելի ճիշդը պա-
րո՛ն Ժիրուա, կարճ մը, ինչպէ՛ս է ձեր բարեկամ Զարլզ
Սէտլըրը՝ պարահանդէսէն ի վեր:

— Սատանայ, գոչեցի, ա՛լ վերջ պիտի զննք ձեր
խաղերուն. հերի՛ք է: Հիմա մտիկ ընէք թէ ինչ պիտի ը-
սեմ ձեզի:

Խոշոր քայլերով սենեակին մէջ տեղէն անցայ եւ անոր
ուսէն ըննելով ցնցեցի զինքը:

— Վստահ՝ որ Սատուած մը կայ երկինքը, կ'երդնում
որ ի թէ անգամ մըն ալ իմ վրաս փորձէք ձեր դժոխային
աղդեցութիւններէն մէկը, ձեր կեանքովը հատուցանել
պիտի տամ ձեզի: Ի՛նչ կ'ուզէ թող պատահի, պիտի վը-
տանգեմ ձեր կեանքը: Հասած եմ մինչեւ այն կէտը, զոր
որեւէ մարդ չի կրնար հանդուրժել:

— Մեր հաշիւը զեռ ամբողջովին կարգադրուած չէ,
ըսաւ նէ՛ իմինիս հաւասար զայրացումով: Ես գիտեմ սի-
րելու գիտեմ նաեւ ատել. կրնաք ընտրել որը որ ուզէք.
դուք նախընտրեցիք մերժել իմ սէրս. այժմ պէտք է որ
ճաշակէք իմ ատելութիւնս: Պէտք է պղտիկ ճիգ մը եւս
ընել, ձեր յամառութիւնը կտորելու համար, բայց պիտի
կտորի ան: Լսեցի որ Օրիորդ Ակաթ Մարտընը վաղը կու-

Գայ:
 — Մտիկա քեզի՞ ինչ, պօռացի: Անոր մասին մտածելով իսկ՝ զայն արատաւորած կ'ըլլաք: Վ. ձեզի. եթէ ընդունակ կարծեմ անոր փասելու:

Սարսափած էր. կը տեսնէի ասիկա, թէ եւ փորձեց յանդգնութիւն ցոյց տալ: Նէ իմ մտքիս մէջ կը կարդար իմ սեւ մտածումս ու ետ ետ կ'երթար առջեւէս:

— Ձեզի պէս ախոյեան մը ունենալուն համար նէ երջանիկ է, յարեց նէ, մարդ մը՝ որ կը համարձակի ըսպառնալ առանձին գտնուող կնոջ մը: Իրապէս պէտք է որ շնորհաւորեմ Օրիորդ Մարտընը, ձեզի պէս պաշտպան մը ունենալուն համար:

Այս լեզուն դառն էր, բայց անոր եղանակն ու երեւոյթը ա՛լ աւելի կճող էին:

— Աւելորդ է խօսիլը, բսի, հոս եկայ միայն ձեզի ազդարարելու որ, — ու ասիկա ամէնէն հանդիսաւոր եզանակով — իմ վրաս գործելիք ձեր անոր չարութիւնը վերջինը պիտի ըլլայ:

Ու այս խօսքերուս վրայ սենեակէն դուրս ելայ, որովհետեւ Ուիլյամսի ոտքերուն ձայնը լսեցի սանդուխնեւրուն վրայ: Այո՛, ի զուր տեղը նէ թունաւոր ու սարսափելի երեւոյթ մը ստացած էր, այժմ պէտք է տեսնէ թէ՛ իրմէ վախցածիս չափ՝ ինք ալ պարտաւոր է վախնալ ինձմէ:

Մարդասպանութիւն. ասիկա ահաւոր բառ մըն է. բայց օձի մը, վագրի մը սպանութիւնը՝ սպանութիւն չի սեպուիր բնաւ: Ասկէ վերջը թող ինք զգո՛յն ըլլայ:

Մայիս 5

Ժամը 11ին կայարան գացի, զիմաւորելու համար Ակաթը եւ իր մայրը: Նէ շատ աչխոյժ, երջանիկ եւ դեզեցիկ երեւոյթ ունի: Ու ի՛նչ հաճոյք զգաց, երբ զիս տեսաւ: Այսպիսի սիրոյ մը արժանի ըլլալու համար ի՛նչ ըրի ես:

Անոնց հետ իրենց տունը գացի ու միասին ճաշեցինք: Պահ մը թուեցաւ թէ, վարսգոյր մը ինձմէ կը ծածկէր

կեանքիս բոլոր տառապանքները: Ակաթը ըսաւ թէ, գունատ, մաշած եւ հիւանդ երեւոյթ մը ունիմ: Անմեղ աղջիկը այս պարագան կը վերագրէր իմ ատանձնութեանս եւ վարձկան կառավարիչ կնոջ մը անփութութեան: Աստուած տար թէ՛ իրականութիւնը բնաւ չիմանար: Եթէ ըստուեր մը պիտի ըլլայ անպատճառ, ան թող իր սեւութիւնը տարածէ իմ կեանքիս վրայ, ու իմ նշանածս թող ձգէ արեւուն տակը:

Այս վայրկեանիս իսկ կը վերադառնամ անոնց տունէն: Կը զգամ որ նոր մարդ մը եղած եմ: Իմ քովս ունենալով անիկա, ինձի կը թուի թէ պիտի կրնամ դիմադրել այն բոլորին որ կեանքը կրնայ իմ դէմս հանել:

Իրիկուան ժամը 5

Փորձենք այժմ ճշդիւ արձանագրել: Փորձենք ճշդիւ նօթագրել ինչ որ պատահեցաւ:

Անոր յիշողութիւնը դեռ թարմ է մտքիս մէջ, եւ կըրնամ զայն պատմել եղածին պէս, թէ պէտք բնաւ հաւանական չէ որ երբեւիցէ մոռնամ այսօրուան պատահածը:

Իրիկուան նախընթրիքէն վերջ վերադարձած ըլլալով Մարտընեկ տունէն, զբաղած էի մանրադիտական փորձեր կատարելով, երբ յանկարծ զգացի որ դիտակցութիւնս կը կորսնցնէի: Ասիկա զիս կը սարսափեցնէր, որովհետեւ այնքան ծանօթ է ինձի ատենէ մը ի վեր: Երբ ինքզինքս գտայ, տեսայ որ նստած եմ իմ աշխատած սենեակէս բոլորովին տարբեր պզտիկ սենեակի մը մէջ, որ հանգստաւէտ էր ու պայծառ, կահաւորուած բամպակեայ նկարէն ծածկոյներով գոցուած աթոռներով. բազմազոյն վարագոյրներով ու պատերուն վրայ գտնուող հազարումէկ գեղօրներով: Զարդագեղ փոքրիկ ժամացոյց մը թիք-թաք կ'ընէր իմ առջիս եւ սլաքները ժամը երեքուկէսը ցոյց կուտային: Ամէն ինչ չափազանց ընտանի կը թուէր ինձի, սակայն զարմացած երեւոյթով մը կը նայէի, մինչեւ այն վայրկեանը՝ երբ աչքերս ինկան իմ շրջանակաւոր լուսանըկարիս վրայ, որ դրուած էր դաշնակին վրայ: Միւս կողմէ տեսայ ուրիշ լուսանկար մը, որ կը ներկայացնէր

Օրիորդ Մարտընը: Ան ատեն բնականաբար ճանչցայ զըս-
նուած տեղս: Ակաթի ներքնասենեակն էր ասիկա:

Բայց ինչպէ՞ս բացատրել իմ հոն ներկայութիւնս: Ին-
չո՞ւ եկած էի հոն: Ուէէ դիւային նպատակով մը զրկուած
էի արդեօք: Այս հարցումներով քիչ մը ճիգ գործ դրի, ու
սկսայ աւելի եւս ինքզինքս գտնել: Ո՞հ, որքա՞ն տառա-
պեցայ այն ատեն: Բան մը ըրա՞ծ եմ արդեօք:

Յուսահատ վիճակիս մէջ յանկարծ ոտքի ելայ, ու այս
չարժումէս գորգին վրայ ինկաւ պզտիկ սրուակ մը, որ
ծունկերուս վրայ է եղեր: Սրուակը չկտորեցաւ. գետնէն
վերցուցի զայն: Պիտակին վրայ գրուած էր. — «Զօրաւոր
ծժմբական թթու» (ասիտ սիւլֆիւրիք):

Երբ ապակիէ խցանը հանեցի, թանձր ծուխ մը ելաւ,
միեւնոյն ատեն կճող ու խեղդող հոտ մը տարածուեցաւ
սենեակին մէջ: Բայց ինչո՞ւ հաժար արջասպի սրուակ մը
բերե՞րեմ Ակաթի սենեակը: Արդեօք այս թանձր ու ծիւ-
ցող հեղուկը չէ՞ որ, կ'ըսեն թէ շատ մը նախանձոտ կիներ
կը գործածեն, փճացնելու համար իրենց մրցակից կիներուն
գեղեցիկութիւնը:

Երբ սրուակը լոյսին մէջ կը քննէի, սիրտս մէկէն
դադրեցաւ բարասիւէ: Փա՛ռք Աստուծոյ, լեցուն է եղեր:
Ուրեմն, մինչեւ այն ատեն գէշութիւն մը չէ գործուած:
Հապա եթէ Ակաթը վայրկեան մը առաջ ներս մտած ըլլար
ստոյգ չէ՞ր որ իմ մէջս մտած դժոխային մակաբոյժը զիս
պիտի ստիպէր այս հեղուկը անոր երեսին նետելու:

Ա՛խ, ստածուծ մըն է ասիկա, որուն վրայ կանգ չեմ
կրնար առնել: Բայց այսպէս պէտք էր եղած ըլլար: Այ-
լապէս ինչո՞ւ այդ հեղուկը բերած պիտի ըլլայի:

Այն մտածումով թէ, քիչ քան որ ի՛նչ չարիք գոր-
ծած պիտի ըլլայի, թուլցած շիզերս տեղի տուին: Գետին
ինկայ, ջղաձգօրէն դողալով, իւրեւ մարդկային փշրանք:
Ակաթի ձայնն ու անոր շրջազգեստին ֆրու-ֆրուն էին որ
խելքս գլուխս բերին: Աչքերս վեր բարձրացուցի, տեսայ
որ անոր գորովով ու կարեկցութեամբ լեցուն աչքերը վը-
րաս կը հսկեն:

— Պէտք է որ ձեզ գիւղ տանինք, Օսթէ՛ն: Դուք

հանդիստի ու խաղաղութեան պէտք ունիք: Սոսկալիօրէն
յոյնած երեւոյթ մը ունիք:

— Օ՛, բան մը չէ, ըսի ես, ժպտիլ փորձելով: Անցո-
ղական տկարութիւն մըն է, այժմ արդէն կատարելապէս
լաւ եմ:

— Շատ նեղուեցայ որ ձեզ հոս մինակ ձգեցի՝ սպասո-
ղական վիճակի մէջ: Խեղճ բարեկամս, առնուազն կէս
ժամ է որ հոս եղած պէտք է ըլլաք: Երէցը սրահն էր, եւ
որովհետեւ գիտէի թէ դուք չէիք ախորժեք անոր ընկե-
րակցութենէն, յարմար դատեցի որ ժանը ձեզի հոս առաջ-
նորդէ: Կարծեցի թէ այս մարդը շուտ պիտի մեկնէր:

— Աստուած տուեր է որ մնացեր է: Փա՛ռք Աստու-
ծոյ, մնացեր է, գոչեցի ես, խենթեցած երեւոյթով մը:

— Ի՞նչ ունիք, Օսթէ՛ն, հարցուց ինձի՝ թեւէս բըռ-
նելով, այն պահուն երբ տատանելով ոտքի կ'ելլէի, ին-
չո՞ւ համար գոհ էք որ երէցը մնաց: Ի՞նչ է ձեռքիդ այդ
փոքրիկ սրուակը:

— Ոչի՛նչ, ըսի իսկոյն սրուակը գրպանս դնելով:
Բայց պէտք է որ մեկնիմ, կարեւոր բան մը ունիմ ընելիք:

— Ի՞նչ վայրագ երեւոյթ ունիք, Օսթէ՛ն: Զեզ այդ-
պիսի երեւոյթով ընաւ տեսած չէի: Բարկացած էք արդ-
եօք:

— Այո, բարկացած եմ:

— Ինձի դէմ չէ՞:

— Ո՛չ, ո՛չ, սիրելի՛ս, դուք չէք հասկնար:

— Բայց դեռ ինձի չըսիք թէ ինչո՞ւ համար եկած էիք:

— Եկած էի ձեզի հարցնելու համար թէ՛ զիս միշտ

պիտի սիրէ՞ք, ինչ որ ալ ընեմ ես, ինչ ստուեր ալ որ իյ-
նայ իմ անունիս վրայ: Իմ վրաս վատահու՞թիւն պիտի ու-
նենա՞ք եւ ինձի հաւատարիմ պիտի մնա՞ք, որքան ալ
մութ ըլլան երեւոյթները՝ ինձի՞ դէմ:

— Օսթէ՛ն, գիտէք որ ձեզի հաւատարիմ պիտի մնամ:

— Այո՛, գիտեմ որ հաւատարիմ պիտի ըլլաք: Բայց

ինչ որ ալ ընեմ, ձեզի համար պիտի ընեմ: Ստիպուած եմ:
Ելքի ուրիշ միջոց չկայ, սիրելի՛ս:

Համբուրեցի դայն եւ մեծ քայլերով դուրս ելայ:

Անորոշութեան ժամանակը անցած էր: Որքան ատեն որ այս հրէշ կինը սպառնացած էր միայն իմ շահերուս եւ իմ պատիւիս, ինքնիրենս կրնայի հարցնել թէ՞ ի՞նչ կրնայի ընել: Բայց հիմա որ Ակաթը, իմ անմեղ Ակաթս, վրտանգի տակ էր, իմ պարտականութիւնս առջիս դժուած էր այնքան որոշ կերպով, ինչպէս էր մեծ պողոտային ուղղութիւնը:

Վազելով անցայ փողոցներէն, միտքս այնքան զբաղած էր ընելիքովս որ, շատ տարտամօրէն նշմարեցի բարեկամ զէմքեր, որոնց կը հանդիպէի, նոյնիսկ հազիւ նըշմարեցի որ փրօֆէսօր Ուիլսընը ինձի պէս արագ կը վազէր գրեթէ, հակառակ ուղղութեամբ:

Հեւ ի հեւ, բայց վճռական, անոնց տունը հասայ եւ զանգակը հնչեցուցի:

Շփոթած սպասուհի մը եկաւ դուռը բանալու, ու անոր տակնովրայութիւնը կրկնապատկուեցաւ, տեսնելով իր գիմաց գտնուող մարդուն դէմքը:

— Անմիջապէս զիս Օրիորդ Փէնէլօզայի քով առաջնորդեցէք, ըսի անոր:

— Պարո՛ն, պաասխանեց ինձի անորոշ ձայնով մը, Օրիորդ Փէնէլօզան՝ այսօր, կէսօրէ վերջ, ժամը երկուքուկէսին մեռաւ:

Վ Ե Ր Զ

321

321

14626 - 14630

2013

Smith

